

MÁSTER EUROPA Y EL MUNDO ATLÁNTICO: PODER, CULTURA Y
SOCIEDAD

FACULTAD DE LETRAS
UNIVERSIDAD DEL PAÍS VASCO (UPV/EHU)

“Al pie de mosaico colapsado”
Historiografía sobre las vinculaciones entre Georgia
y el País Vasco

Trabajo Fin de Máster

Mzia Khvedelidze

Tutor: Óscar Álvarez Gila

2020

LETREN
FAKULTATEA
FACULTAD
DE LETRAS

1.- Introducción

Muchos topónimos se repiten en el mundo de hoy. Es especialmente común la transferencia de los nombres geográficos de los lugares europeos en nuevo continente. Es bien conocido este hecho, que se vincula a los procesos históricos vinculados tanto a la migración como a la colonización, que se aceleran después de Descubrimiento de América; esto hace que no existan dudas sobre el origen de las vinculaciones onomásticas entre ciudades, territorios y otros hitos toponímicos del viejo mundo con sus correspondientes en América y otros continentes al que se desplazaron y/o colonizaron los europeos en los últimos cinco siglos. Pero estos procesos no son solamente una característica de la historia más reciente -si tomamos esta palabra en su sentido amplio en el contexto de la historia total del género humano desde los inicios de la prehistoria. Podríamos decir, imitando el tono y discursos de programas de divulgación hoy en boca, que hay hechos más lejanos y aún inexplicables en la historia.

Entre ellos se encuentra uno que es el origen de este trabajo, y sobre el que plantearé nuestra reflexión: la existencia constatada desde la Antigüedad de dos "Iberia" en el contexto del Mare Nostrum romano (es decir, la cuenta mediterránea y su extensión en el Mar Negro. Una de ellas es la conocida Iberia del Cáucaso, situada en un espacio geográfico entre el Mar Negro y el Mar Caspio; y la otra es, por supuesto, la más conocida península Ibérica en el suroeste de Europa, donde ahora nos encontramos. Los dos son topónimos muy antiguos, ya que las primeras referencias sobre ambos proceden de autores griegos clásicos, en las que no solo describen qué son, sino -lo que es más relevante para nuestro particular interés- la identidad nominal de ambos territorios dio pie a la génesis de explicaciones que se basaban, en gran medida, en la existencia de una relación casi de parentesco entre ambas Iberias. Este tipo de interpretaciones tuvo tal éxito que, como veremos, no solo ha perdurado a lo largo de los siglos, sino que la explicación de esta identidad toponímica se ha ido complejizando

con más elementos, siendo el más importante de ellos, desde el siglo XIX, el surgimiento de la llamada "teoría vasco-caucásica", en la que la lingüística se engarza con elementos de interpretación histórica o incluso genética. Más aún, este tipo de interpretaciones ha sido capaz de trascender de la academia hasta hacerse presente en la memoria de la gente corriente la noción de la existencia de un signo de hermandad entre ambos territorios, y más concretamente entre vascos y georgianos, que ha sobrevivido desde tiempos inmemoriales.

Pero, a pesar de todo, lo cierto es que carecemos de una teoría aceptada sobre la existencia de esta posible relación, y aunque a lo largo del tiempo se han ido sucediendo los escritos, investigaciones e hipótesis, sigue siendo un aspecto polémico en el mundo científico, muy especialmente -aunque no solo- en la lingüística vasca, si bien sus ramificaciones llevan, de manera natural, hacia interpretaciones históricas. No en vano, la hipótesis de una vinculación filológica entre las lenguas vasca y georgiana, en el fondo, plantea la asunción de unos vínculos históricos entre ambos territorios.

Tales vínculos, en todo caso, tendrían que ser muy remotos, de existir. Los historiadores georgianos o personas privilegiadas quien podía leer en el idioma griego a lo largo de la Antigüedad, la Edad Media y épocas posteriores, tenían acceso a esa información, pero durante todo este tiempo lo cierto es que no hay testimonios de ningún tipo de vinculación, más aún de parentesco. No solo por la lejanía geográfica entre ambos territorios, sino por las condiciones políticas y la división entre el Oeste y el Este de Europa desde la Baja Antigüedad. A lo sumo, podemos postular que en la época antigua y medieval Grecia y luego el imperio bizantino ejercieron como un puente entre las dos Iberias, el lugar de encuentro y formación de ese conocimiento, pero sin que se documente nada que una de un modo u otro, estos dos lugares.

Fue a partir de finales del siglo XVIII cuando, al hilo del comienzo de la investigación lingüística moderna (en la que se comenzó por trabajos clasificatorios en los que se identificaron los grupos y las familias de los idiomas)¹ resurgió con fuerza el tema de dos Iberias, cobrando de nuevo gran relevancia. Las concomitancias eran claras. A medida que se iba clarificando el mapa lingüístico europeo y se iba generando

1 Robins, R.H. *Breve historia de la lingüística*, Madrid, Cátedra, 2000, pp. 120-122.

la existencia de un macrogrupo lingüístico que agrupaba a la gran mayoría de las lenguas habladas en Europa, con extensión hasta la india (el "indoeuropeo"), el interés se focalizó en aquellas lenguas-isla que habían quedado fuera de la expansión de este protoidioma². Los dos únicos focos de lenguas pre-indoeuropeas³ en territorio europeo existentes en la actualidad, precisamente, coincidía que eran las dos Iberias. Los idiomas kartvelianos de la Iberia Caucásica, por un lado, no pertenecen a las familias de otros idiomas cercanos, ya sean indoeuropeos, túrquicos o urálicos. Y de modo sorprendente, en la otra Iberia se conservaba la lengua vasca como lengua aislada sin parentesco filológico conocido rodeada de lenguas indoeuropeas. Muy pronto, varios de los más reconocidos lingüistas europeos hicieron de este hecho su tema de investigación, dando lugar y en el siglo XIX a las primeras hipótesis que vinculaban estas lenguas y postulaban una relación filológica entre la lengua vasca y las lenguas kartvelianas caucásicas. Desde el principio del siglo XX, los investigadores georgianos se unieron a esta hipótesis de trabajo, expandiendo el campo científico, ya que a través del análisis lingüístico intentaron determinar la posible existencia de relaciones históricas -o incluso de otra índole⁴- entre las dos Iberias. El proceso de investigación no se detuvo durante el siglo, con la única excepción del periodo de Segunda Guerra Mundial. No es ningún secreto que Joseph Stalin estaba particularmente interesado en este tema⁵. En las principales publicaciones periódicas vieron la luz artículos y obras científicas sobre este tema en georgiano y ruso. Como sabemos, en este momento todo en la Unión Soviética, y también la investigación científica en sí, estaba sujeta a la voluntad de Stalin.

2 Romualdi, Adriano. "El problema indoeuropeo desde el punto de vista filológico y etnológico", en *Los indoeuropeos. Sus orígenes y migraciones*, Madrid, Centro de Estudios Indoeuropeos, 2020, pp. 15-34.

3 Los filólogos distinguen, en el panorama de las lenguas no-indoeuropeas en Europa, dos grandes grupos tomando en consideración el momento histórico en el que se hicieron presentes en el territorio. Así, por un lado, están las lenguas pre-indoeuropeas, que son aquellas que, según se piensa de manera generalizada, derivan de lenguas ya existentes en Europa antes de la llegada de los indoeuropeos en el sexto milenio A.C. Por otro lado, estarían las lenguas ugrofinesas (que incluyen el finlandés, sami, estonio y húngaro) que responden a migraciones ocurridas en la Baja Antigüedad y Alta Edad Media; por otro, están las lenguas túrquicas (turco o azerí), que responden a movimientos de poblaciónn ya en plena Edad Media.

4 Villar, Francisco. *Vascos, celtas e indoeuropeos. Genes y lenguas*, Salamanca, Universidad de Salamanca, 2005.

5 Sobre el interés de Stalin en los estudios lingüísticos, véase Paweł Nowak y Rafał Zimny. "Joseph Stalin's statements on language and linguistics as verbal acts of autocracy", *Oblicza Komunikacji*, 7 (2014), pp. 67-74.

Paralelamente a la investigación científica, se sentaron en este periodo las bases para las relaciones culturales entre los dos mundos. Ya en tiempos de Stalin, no es casualidad que la gira de la selección de fútbol de Euzkadi, creada por el primer Gobierno Vasco como un elemento propagandístico y de recaudación de fondos para el esfuerzo bélico en la Guerra Civil española, tuvo en Tbilisi, la capital de Georgia, dos de sus principales encuentros en la Unión Soviética. El primer rival fue el Dinamo de Tbilisi: como señala Estomba Etxepare, "Tbilisi contaba con un estadio para 32.000 espectadores, y hubo de nuevo un lleno absoluto: incluso hubo que ampliar su aforo para poder dar cabida a 5.000 espectadores más"⁶. Esto motivó que se organizara inmediatamente un segundo partido, esta vez contra la selección de Georgia, que los vascos ganaron también.

Imagen 1: El equipo de fútbol Euzkadi en su gira por la Unión Soviética.

Posteriormente, y a pesar de la existencia del *Iron Curtain* (Telón de Acero) que dividía Europa entre el mundo capitalista y el mundo comunista, los investigadores georgianos siguieron llegando a España y viceversa. Entre ellos podemos mencionar vascólogos reconocidos como Antonio Tovar o Xabier Kintana; y desde Georgia el

6 Estomba Etxepare, Fernando. "El equipo Euzkadi: del mito político a la realidad histórica (1937-1939)", en *Historia Contemporánea*, 35 (2007), pp. 791-816.

también reconocido investigador Shota Dzidziguri y otros varios. Al final del siglo XX, cuando Georgia obtiene la independencia tras el colapso de la Unión Soviética, se profundizaron también las relaciones políticas entre Georgia y el País Vasco. Además, la diplomacia pública jugó un papel importante, tomando en consideración que, para los georgianos, resultaba necesario contar con una proyección propia de su identidad nacional y su realidad como estado independiente. Para los vascos, por su parte, se podría decir que se produjo un auténtico redescubrimiento de Georgia, país que hasta ese momento había quedado oscurecido y subsumido en la identidad de Rusia.

Imagen 2: Xabier Kintana (Fuente:

https://es.wikipedia.org/wiki/Xabier_Kintana#/media/Archivo:Xabier_Kintana_euskaltzaina_2008an.jpg)

Imagen 3: Antonio Tovar (Fuente: http://www.euskonews.eus/0591zbk/argazkiak/gaia59104_01.jpg)

Nuestro trabajo se enmarca en esta evolución y en las preguntas que se han generado a lo largo del tiempo. Nos interesa especialmente bucear en la historia de esa investigación lingüística, su proceso y desarrollo en el siglo XX, identificar a los investigadores, principalmente georgianos, y sus opiniones; así como las relaciones nuevas entre vascos y georgianos que se producen en el siglo XX derivadas de las indagaciones científicas.

Objetivo

Resulta así evidente que cualquier estudio que pretenda seguir por esta línea necesita, todavía mucho y muy intensivo trabajo. Mi objetivo, claro está, no es el de encontrar en el Cáucaso el origen del euskera, o determinar la existencia o no de vinculaciones históricas entre el País Vasco y Georgia. Son cuestiones que, como he señalado, necesitarían una investigación interdisciplinar que esta fuera del alcance y posibilidades de un estudio como este trabajo de fin de máster. Por eso, no son respuestas lo que pretendo ofrecer aquí, sino centrarme en las preguntas que se han formulado al respecto, es decir, en indagar en los lazos culturales recíprocos que se han generado en el País Vasco con Georgia, y viceversa: recrear la cuestión vasco-caucásica, en su desarrollo que abarca, más de un siglo, presentando un análisis y evolución del modo en el que se ha efectuado la investigación científica (especialmente en los dominios de la lingüística e historiográfica) en Georgia sobre el País Vasco y las posibles vinculaciones entre ambos territorios, y viceversa. También pretendo analizar el modo en el que estas investigaciones condujeron a una profundización de los lazos culturales entre los dos pueblos en el siglo XX. En mi investigación presentaré un intento de periodización de la producción científica, poniendo especial hincapié en la revisión de la literatura científica georgiana (especialmente, la escrita en idioma georgiano) alrededor de este tema, insertándolo en cada momento cronológico en sus contextos histórico-políticos, así como la identificación de los principales autores que destacan en este campo.

Metodología

Por todo lo que anteriormente mencionado, el estudio que planteo se basa fundamentalmente en un análisis historiográfico de la producción científica elaborada en Georgia en torno al País Vasco y a las posibles vinculaciones históricas, lingüísticas y culturales entre ambos territorios, y viceversa. Secundariamente, plantearé también un análisis comparativo entre la literatura científica georgiana y vasca. Finalmente propondré el establecimiento de una periodificación, tratando de mostrar la evolución de dichos en el contexto de las relaciones entre dos territorios tan distintos y distantes.

2.- Referencias a la Iberia del Cáucaso en la Antigüedad y la Edad Media

El reino de Iberia.

La génesis de la etnia georgiana se remonta a tiempos inmemoriales en la región del Cáucaso. A través de la investigación histórica y el análisis lingüístico, también de material arqueológico y paleográfico se ha establecido que en esta área de nuestra tierra ha pasado el hombre prehistórico por todas las etapas de desarrollo y las tribus que vivían aquí hablaban idiomas kartvelianos (el grupo lingüístico de los idiomas georgianos). En el siglo VIII a.C. el este de Mar Negro y el sur de las montañas del Cáucaso surgirían las primeras construcciones estatales, que se llamaban respectivamente Colkha (Cólquida) e Iberia (desde el siglo VI a.C.). Esta última alcanza una fuerza especial y establece la hegemonía en la región del Cáucaso. Se une en este estado las tierras de Colkha y otros grupos georgianos del sur (el norte de la Turquía actual), al tiempo que también asimilaban los grupos indoeuropeos del noroeste de Georgia actual. Iberia se ha convertido en una base sólida de la primera configuración política del territorio de la Georgia actual, por lo que este nombre tiene un significado especial para los georgianos, tanto histórico como espiritual. Aunque hay muchas preguntas sobre este topónimo.

En la historiografía georgiana desde la antigüedad, el nombre “Iberia” no era usado como tal para nombrar al reino georgiano. Iberia era una palabra utilizada por griegos y romanos, no por los propios habitantes del área. El conocido filólogo georgiano Mikheil Qurdiani, investigador del problema “ibero-caucasico”, nota que:

“...ტერმინი „იბერია“ ჩვენთან გაჩნდა ძვ.წ. VI საუკუნეში და ის უკავშირდება საქართველოში ებრაელების გადმოსახლებას. თქვენ

მოგეხსენებათ, ნაბუქოდონოსორმა აიღო ისრაელი, დაანგრია იერუსალიმი და გადაასახლა შუამდინარეთში თითქმის მთელი მოსახლეობა. ხოლო გარკვეული ნაწილი იძულებული იყო , გამოქცეულიყო და შავიზღვის აღმოსავლეთით ეპოვა თავისი ადგილი. ...როდესაც ისინი მოვიდნენ, სახელწოდებაც, იბრი მოჰყვათ მათ. პირველი ადამიანი, რომელიც ბიბლიაში მოხსენიებულია არის ‘იბრი‘ (სიტყვა ‘ხიზანს ნიშნავს, გაღმელს, გადამთიელს, მდინარის მეორე ნაპირზე მცხოვრებს), ეს არის იბრაჰამი,.. როგორც ‘აბრაჰამ იბრი. აი სწორედ ეს იბრი მოვიდა ჩვენთან, და ძალიან მნიშვნელოვანია, რომ, იმის გამო, რომ ბერძნულში ვ არ იყოდაფიქსირდა სწორედ ზ და ტერმინი ‘იბერია.“

El término ‘Ibero’ se nos apareció en el siglo VI a.C. y ésta asociado con el reasentamiento de judíos en Caucasia. Como saben, Nabucodonosor tomó Israel, destruyó Jerusalén y exilió a casi todos los judíos en Mesopotamia. Algunos de ellos se vieron obligados a huir al este del Mar Negro. ... Esta gente trajo el nombre “ibri”. Según la Biblia, significa un migrante, que vive al otro lado del río. Estos migrantes “Ibri” llegaron a nosotros y es importante notar que, como no había letra “v” en griego, se fijó el termino como “ibri”, “iberia”.⁷ (La lengua de los judíos es “Ivrit”).

Por nuestra parte es interesante no solo el estado de Iberia, sino también Colkha y la tierra de Turquía actual, hasta la ciudad histórica de Trabzon, (o Trebisonda por usar la denominación tradicional en castellano), porque el asentamiento de grupos kartvelianos en toda esta zona ésta confirmado históricamente. Todavía hay muchos monumentos de la arquitectura georgiana en Anatolia desde la época medieval, y más

7 Qurdiani, Mikheil. „მიხეილ ქურდიანის ბოლო საჯარო ლექცია - ბასკური ენის ადგილი იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახში“. გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალი. ქუთაისი.2010. ოქტომბერი-ნოემბერი. N9-10. გვ. 56-57. “Ultima conferencia publica de Mikheil Qurdiani – el lugar del euskera en la familia de lenguas ibero-caucásicas”. *Revista de la Academia Científica de Gelati*. Qutaisi. 9-10 (2010), pp.56-57. La traducción es nuestra, como todas las que haremos del georgiano al castellano en este trabajo.

importante es que la gente de esa región noreste de Turquía, mantienen el idioma de sus antepasados, en la forma de una modalidad de lengua kartveliana conocida como “laz”⁸. Para una investigación del problema vasco-caucásico es importante abarcar toda la zona geográfica del sur de las montañas del Cáucaso, porque los investigadores hablan sobre la migración de las tribus georgianas en un periodo mucho más lejano, correspondiente al periodo del Reino de Iberia.

Imagen 4: El reino de Iberia de acuerdo a los escritos de Estrabón.

Aunque se encuentran pueblos de diferentes denominaciones este espacio tenía una serie de características común. Había estrechos vínculos entre ellos y otros pueblos contemporáneos en Asia Menor y en el mundo antiguo mediterráneo. El mundo del norte está cerrado en gran parte debido a las montañas del Cáucaso. Por lo que, el movimiento de las tribus georgianas en el norte no es pronunciado, aunque análisis lingüístico ha demostrado que las lenguas caucásicas muestran rastros de su relación

8 Sobre este lenguaje (denominado ლაზური ნენა, lazuri nena, por sus propios hablantes; en georgiano: ლაზური ენა, lazuri ena, o ჭანური ენა, çanuri ena / chanuri ena), existe disponible información básica en <https://www.britannica.com/topic/Laz-language>

cultural con las lenguas georgianas. Por la misma razón que la teoría jafética se denominó “Ibérico-Caucásica”. Las lenguas caucásicas se consideran las lenguas de los pueblos que viven en el norte del Cáucaso. Como es conocido, el lingüista georgiano-ruso Nikolay Yakovevlich Marr⁹ defendió con este nombre de "jafética" la teoría de la migración de los antecesores de la gente caucásica a los Pirineos, postulando posibles vías para atravesar el continente europeo y llegar a los Pirineos por tierra. Los contactos hacia el sur, por el contrario, están reforzados por los descubrimientos de materiales arqueológicos no solo durante estos dos reinos, sino ya desde la Edad del Bronce.

La tierra del este del mar negro y del sur de las montañas Cáucaso, así como los pueblos que habitaron en esa zona, recibieron mucha atención por parte de los autores griegos. Colkha era el país del hijo de Helios, que era Dios del sol. Según el mito de los “Argonautas” de Apolonio de Rodas Colkha es rica en oro y su gente saben extraer oro. Por ellos Colkha y su gente cumple la función de un país mitológico, muchas veces las referencias sobre ellos son exageradas, pero también hay una discusión sobre la etnografía de la gente que vivieron aquí, lo que muestra que tenían conocimientos sobre sus habitantes, ya conocidos como colchis o también como iberos. Por ejemplo según Herodoto, existiría una relación muy próxima entre Cólquida y Egipto.

Los griegos hablan mucho sobre los iberos que llegaron desde el Pirineo hasta Cáucaso o viceversa. No precisaban nada sobre el rasgo de la migración, ni la fecha, aunque las fuentes griegas le otorgarían una gran antigüedad. Según varios autores griegos, se podrían buscar los orígenes de la migración antes del siglo X a.C. Seguidamente veremos algunas referencias significativas tomadas de conocidos autores griegos, no todos, porque algunas veces el autor se confía en el predecesor.

Dionisio Periegeta (siglo IV d.C.), autor de una “descripción del mundo” describe la geografía de Iberia y también, de las tribus georgianas (que eran los iberos), afirmando que llegaron desde el Pirineo:

„...ფაზისის (ევსტათის კომენტარის მიხედვით, არმენიის მთის, ფაზისის სათავის) ჩრდილო აღმოსავლეთით მდებარეობს ყელი

9 Vanya Angelova. "Nikolay Yakovlevich Marr, the Kartvelian and Caucasian Languages and the 'Japhetic Theory'", *Proglas*, 23:1 (2014), pp. 150-165.

კასპიისა და ექსინის ზღვებს შორის. მასზე ცხოვრობს აღმოსავლელი ხალხი იბერები, რომლებიც ოდესღაც მოვიდნენ პირენეებიდან აღმოსავლეთში და სასტიკი ომი აუტეხეს ჰირკანებს, და დიდი ტომი კამარიტებისა, რომელთაც ოდესმე სტუმართმოყვარეობით მიიღეს ბაკხოსი ინდოეთის ომის შემდეგ და ლენეებთან ერთად გაუმართეს წმინდა ფერხული, ჩამოჰკიდეს ყელზე ყელსაბამები და ნებსიდები (ირმის ტყავის მოსასხამი) და დასძახოდნენ „ევოი, ბაკხოს“! ღმერთმა კი შეიყვარა გულით ს ტომი და ამ ქვეყნის ადათები. მათ იქით ღელავს კასპიის ზღვაო.“

Del noreste de Fasis (actual Foti) se encuentra un espacio entre el mar Caspio y el mar de Evxini (Mar Negro). Aquí vive la gente oriental que se llaman iberos. Hace mucho tiempo que llegaron al este desde el Pirineo y pelearon una feroz guerra con los hircanos. Y la gran tribu de los camarites, que alguna vez, después de la guerra de India, recibieron a los Bacjos (ბაკხოსი) con hostilidad y celebraron una fiesta santa, colgaron los collares y capas de piel de ciervo, y llamaron ¡Evoy, Bacjos!” ...después de ellos sufre turbulencias el Mar Caspio.¹⁰

Otra referencia importante la ofrece Estrabón en el siglo I a.C., que recoge un pasaje de un libro más antiguo, “Viaje a India”, de un historiador griego de los siglos IV-III a.C. Podemos ver a esa referencia: “Nabucodonosor fue a Libia e Iberia. Los derrotó y los sometió. Un parte de ellos acabaría exiliada a la derecha del mar Ponto.” Sobre esa referencia hay muchas preguntas. Los investigadores opinan que Nabucodonosor no estuvo nunca en la Iberia de España. Aunque según el historiador georgiano Ivane Javakhishvili, es importante destacar cómo ya en el siglo III antes de Cristo un autor griego hablaba sobre la migración de los iberos desde Pirineo. Esto

10 Kaukhchishvili, Simon. ყაუხჩიშვილი, ს. „გეორგიკა-ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ“. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. თბილისი 1961. გვ.83. “*Georgica*”-*Escritores bizantinos sobre Georgia*. Edición de la Academia científica de Georgia soviética. Tbilisi 1961, p. 83. Como señala este autor es importante saber que la localización de Iberia se extiende hasta el mar Caspio.

podría que significa que en este periodo aún se conservarían recuerdos de tal hecho en la memoria del pueblo.¹¹

Josef Flavio (del siglo I a.C, años 39-95), historiador de Egipto, también ofrece referencias sobre unas tribus georgianas que se llamaban los “Tobalis” y los “Meski”:

„...თობელმა დააფუძნა თობელები, რომლებსაც ახლა იბერები ეწოდებათ; მოსოხონები დაფუძნებულნი არიან მოსოხის მიერ, ახლა მათ კაპადოკიელები ეწოდათ, ხოლო ძველი მათი სახელწოდების ნიშანიც ემჩნევათ: რამეთუ მათ აქვთ დღესაც ქალაქი მაზაკა, რომელიც ნათელს ყოფს, იმათთვის ვისაც შეუძლია გაიგოს, რომ ოდესღაც ასე ეწოდებოდა მთელ ტომს“.

... Tobel la fundaron los Tobelis, que ahora llamamos Iberos. Sobre los Meskis dice Flavios que ese pueblo es ahora denominado Capadocios, indicando que así y todo habían mantenido el nombre de “Mazaka” para su ciudad principal, lo que dejaría en claro que antes toda la tribu fue llamada así.¹²

Muchos autores griegos del comienzo de la era cristiana enlazan el origen de los iberos con la historia sagrada, identificando a los pueblos del mundo como descendientes de Noé bíblico y sus hijos Sem, Cam, Jafet. Las tribus georgianas antiguas serían, en este contexto, unas de las descendientes de Jafet, como también lo serían los iberos de Pirineo, así como los celtas, etruscos, griegos, latinos etc. Según esa referencia los hijos de Jafet se multiplicaron desde el Cáucaso hasta las islas británicas, incluyendo la cuenca mediterránea (Ramas geográficas de los descendientes de Jafet).¹³

11 Dzidziguri, Shota. ძიდიგური, შ. „ბასკები და ქართველები“. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1982. გვ.72. *Los vascos y georgianos. Georgia soviética*. Tbilisi 1982. P. 72.

12 Kaukhchishvili, Simon. ყაუხჩიშვილი, ს. „გეორგია“-ბიზანტიელი მწერლები საქართველოს შესახებ. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. თბილისი 1961. გვ.271. *“Georgica”-Escritores bizantinos sobre Georgia*. Edición de la Academia científica de Georgia soviética. Tbilisi. 1961. p. 271.

13 Kaukhchishvili, Simon. ყაუხჩიშვილი, სიმონ. „გეორგია“-ბიზანტიელი მწერლები საქართველოს შესახებ. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. თბილისი 1961. გვ.14. *“Georgica”-Escritores bizantinos sobre Georgia*. Edición de la Academia científica de Georgia soviética. Tbilisi. 1961. p. 14.

Volviendo a lo afirmado por Dionisio Periegeta en el siglo I-II, como se subrayaba en la cita anterior, los iberos caucásicos tendrían su origen en una migración procedente de la Península Ibérica. Algunos autores, en cambio, dicen justo lo contrario, que la tierra natal de los iberos hispanos es el Cáucaso. El conocido vascólogo georgiano Shota Dzidziguri nos da una primera referencia sobre esta idea de una posible migración de los iberos desde el Asia Menor. Esta referencia pertenece a Varón, que era un escritor y embajador de Pompeyo en España en el siglo II-I a.C. Según Dzidziguri, esa información nos ha llegado a través de una cita escrita por Plinio el viejo (siglo I.):

“ვარონი ირწმუნება, რომ იბერები, სპარსელებიც, ფინიკიელებიც, კელტებიც და პუნიკებიც მთელ ესპანეთში გადასახლდნენ.”

Varrón nos asegura que los iberos, los persas, fenicios, celtas y púnicos se establecieron en toda la España.¹⁴

En cualquier caso, tendríamos que buscar los orígenes de este poblamiento en pueblos antiguos que conocían bien el mar. Según Estrabón, la tribu que era así son los “Kamaritos”, que se corresponden a una tribu georgiana antigua. Vivían en el área inmediata a Trabzon, al este de la costa del Mar Negro. El otro nombre de este pueblo es Heniojos o Heinochis. La geografía de la residencia de estos pueblos coincide con las fronteras de la antigua Iberia. Podemos ver esa referencia de Estrabón:

... Entre Sindike y Gorguipia [*Una ciudad antigua al este del Mar Negro. Siglo VI-V a.C.*] con el mar está la costa de los Acaya, Zig y de los Heniochis. La costa es mayoritariamente desierta y montañosa y es una parte del Cáucaso. El estilo de la vida de esta gente es la piratería. Tienen barcos pequeños, finos y ligeros, que puede acomodar a 25 personas... Los griegos los llaman “Kamares”. ... Estos barcos forman flotas y se dedican a la piratería. Normalmente, los propietarios de Bósforo los ayudan, les dan un puerto y un bazar para venden sus botines. Cuando se vuelven a su país no pueden echar el ancla en el mar, así que llevan los barcos al bosque

14 Dzidziguri, Shota. ძიმიგური, შოთა. „ზასკები და ქართველები“. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1982. გვ.71. *Los vascos y georgianos*. Georgia soviética. Tbilisi 1982. P. 71.

donde están viviendo. También se comportan así en otros países, donde tienen los lugares boscosos guardan los barcos (Kamaras), mientras que el mismo están caminando día y noche para tomar cautivos.”¹⁵

Según Estrabón, esta gente conoce bien el mar y los cautivos son secuestrados junto con otros botines. La gente de los territorios de la zona que tienen un gobernador romano sufren mucho sus ataques, porque estos gobernadores no tienen la responsabilidad de defensa de su gente.

La tribu georgiana que es interesante por nuestro tema es tribu de Cálibes, que aparecen en algunas fuentes como Tobalis. Vivían en el sureste del Mar Negro (en norte de Anatolia). El nombre de esa tribu se asociaba con la gente que sabía hacer el hierro. Dzidziguri en su obra “Los vascos y georgianos” hace referencia a esta identificación a través de lo dicho por autores clásicos. Por ejemplo, “según Virgilio es una tribu que descubrió el hierro”.¹⁶

„ჰომეროსის „ილიადაში“ მოიხსენიებიან ხალიბებიც, ... რომლებიც ცნობილნი იყვნენ, როგორც მეტალურგები, მჭედლები, მემადაროელები. აპოლონიოს როდოსელი (ძვ.წ. III ს.) ამბობს: „ხალიბები არც მიწას ამუშავებენ ხარების საშუალებით, არც ტკბილი ნაყოფის მომცემი ხეხილების გაშენებას მისდევენ და არც ნახირს აძოვებენ ცვარით მოფენილ ველზე. ისინი რკინით მდიდარ პირქუშ მიწას თხრიან და მოპოვებულ მადანს სურსათზე ცვლიან“.

En *Iliada* de Homero se menciona a los cálibes, ... cuales eran conocidos, como metalúrgicos, herreros, mineros. Apolonio de Rodas (siglo III a.C.) dice que los Cálibes no cultivan la tierra, ni cultivan frutos dulces, ni

15 Kaukhchishvili, Simon. ყაუხჩიშვილი, სიმონ. „გეორგიკა“-ბიზანტიელი ავტორები საქართველოს შესახებ. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. თბილისი. 1961. გვ.118-119. ”Georgica”- *Escritores bizantinos sobre Georgia*. Edición de la Academia científica de Georgia Soviética. Tbilisi 1961. Pp. 118-119.

16 Dzidziguri Schota. ძიდიგური, შ. „ზასკები და ქართველები“. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1982. Los vascos y georgianos. Georgia soviética. Tbilisi 1982. P. 7.

conocen tampoco la ganaderia. Solo se dedican a excavar la tierra oscura rica en hierro, y el mineral extraído lo intercambian por alimentos.¹⁷

En otro lado con este autor, nos leemos una información muy interesante:

„1965 წელს არქეოლოგმა ფუსტემ გათხარა 5000 წლის წინანდელი სპილენძის საბადო, სადაც აღმოჩნდა ზვავის შედეგად დაღუპულ ადამიანთა ჩონჩხები. რიგიანად არის შენახული ორმოცამდე თავის ქალა. ფუსტეს დასკვნით ისინი განეკუთვნებიან ე.წ. კავკასოიდური რასის გვიანდელ ვარიანტს“.

En año 1965 arqueólogo Fuste excavó una mina de cobre hace 5000 años, donde se descubrió los esqueletos de personas muertas en avalanchas. Hasta cuarenta cráneos están bien conservados. Según Fuste, ellos pertenecen a la versión posterior de la raza caucásica.¹⁸

Dzidziguri enfatiza aquí nuevamente: “...es una circunstancia muy sintomática: las tribus georgianas eran conocidas como expertos metalúrgicos.” Como es bien sabido, existen referencias en el primer libro de la Biblia de unos pueblos de economía fundamentalmente metalúrgica, los Tobalis y Muskis que eran los antecedentes de los Ibero.¹⁹

17 Dzidziguri Shota. ძიმიგური, შ. „ბასკები და ქართველები“. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1982. გვ. 6-7. *Los vascos y georgianos*. Georgia soviética. Tbilisi 1982. Pp. 6-7.

18 Dzidziguri, Shota. ძიმიგური, შ. „ბასკურ-კავკასიური პრობლემა“. მეცნიერება. თბილისი. 1981. გვ.33. *El problema vasco-caucásico*. Mecniereba. Tbilisi 1981. P. 33. El mismo autor precisa que la localización de esta mina se halla en la localidad navarra de Urbiola. No hemos podido identificar quién sería el arqueólogo "Fuste" mencionado por Dzidzguri: no obstante, tenemos una descripción muy ajustada del yacimiento, publicada en 1962 en la revista *Príncipe de Viana*, en la que se relata cómo fue el descubrimiento de lo que identificaron como una necrópolis de la Edad de Bronce situada en una antigua mina. Ver: Maluquer de Motes, Juan; "Cueva sepulcral de Urbiola", *Príncipe de Viana*, 88-89 (1962), pp. 419-424, disponible en <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/2256156.pdf>

19 Dzidziguri Shota. ძიმიგური, შ. „ბასკები და ქართველები“. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1982. *Los vascos y georgianos*. Georgia soviética. Tbilisi 1982. P.7

El mundo medieval y las dos Iberias.

En Grecia, en la montaña sagrada de Athos se localiza un monasterio georgiano, llamado Iveroni, Iviron. o Iveron (que significa en griego "de los iberos). El fundador del monasterio fue un monje georgiano de nombre Ioane. Nacido en Georgia del sur en el año 920, Ioane era miembro de la familia privilegiada georgiana, por lo que tuvo una esmerada educación secular y religiosa. Se sabe que Ioane decide hacerse monje. Su primer paso es la Iglesia Otkhta en el sur de la Georgia histórica (siglo X; actualmente perteniente a Turquía). Luego se traslada a Bitinia (Asia Menor), igualmente una región de la actual Turquía; aquí se hallaba un monasterio donde vivían monjes georgianos desde el siglo IX. En el año 965 Ioane y otros monjes, entre los que se encuentra también su hijo Eqvtime, se van en el monasterio del monte Athos en Grecia. Entre los monjes estaba Tornike Eristavi, (თორნიკე ერისთავი) que había sido antes un general de los soldados georgianos. Tornike ayudó a la reina Teófano Anastasi y sus hijos herederos de trono bizantino contra la revuelta de Skleros en los años 976-978. Después de la guerra Tornike regreso al monasterio y con el regalo recibido, en colaboración con Ioane y su hijo Eqvtime construyó un monasterio para los monjes georgianos. Este monasterio se convirtió no solo un centro religioso, sino también un sitio cultural-educativo que perdura hoy en día.

Imagen 5: El monasterio de Iviron en el monte Athos. (Fuente: https://en.wikipedia.org/wiki/Iviron#/media/File:Iviron_Aug2006.jpg)

El movimiento de los monjes nombrados desde Georgia hasta Grecia, y también la relación política entre imperio bizantino y Georgia en los siglos IX-X, suponen todo un ejemplo de situaciones similares de siglos anteriores. Pero el camino no se detuvo en Grecia. Ya en el siglo XI Jorge de Athos (Jorge el Hogiorita, Giorgi Mtatsmindeli o Giorgi Atoneli) es una figura del mismo monasterio que era un escritor religioso, traductor, y calígrafo georgiano. Jorge de Athos describe en una de sus obras la vida de Ioane y su hijo. Es importante que su libro no es solo una novela hagiográfica, sino un libro sobre la historia de las personas y del monasterio de la época. Además, Jorge era contemporáneo de Ekvtime Atoneli (955-1028), por eso la información y hechos históricos en su libro los toma de una fuente de primera mano. Y es precisamente Jorge de Athos quien nos da una información importante sobre Ioane: que había hecho una peregrinación caminando desde Grecia hasta la Península Ibérica, en el extremo occidental de Europa.

„შემდგომად თორნიკის მიცვალებისა, განიზრახა ნეტარმან მამამან ჩუენმან იოვანე, რაითა აღიღოს ძე თვისი და რავდენნიმე მოწაფენი

და ივლიტოდის სპანიადა, ... _რამეთუ ასმიოდა, ვითარმედ ქართველნი არა-მცირედნი ნათესავნი და ერნი მკვიდრ არიან მუნ. და ამის პირისთვის წავიდა ვიდრე ავიდოსამდე. რაითა მიერ პოვოს ნავი, კერძოთა სპანიისათა მიმავალი და წარვიდეს მუნ.“

Después de la muerte de Tornike, nuestro padre Ioane ha decidido ir a Spania junto a su hijo y algunos monjes georgianos. ... Porque sabía que ahí están unos parientes de los georgianos. Por eso fui hasta Abido, para ver un barco que va a Spania”. (Abido, lat. Abydus. Fue una ciudad de Misia en el Helesponto).²⁰

Según autor, el gobernante *o principe* de la ciudad y los reyes del Imperio no les permitieron irse. La primera expedición falló. Pero por nuestra parte es importante la fecha de este intento de marchar a Hispania. La obra de Jorge de Athos se escribió en los años 1042-1044, lo que significa que la información sobre esta expedición es confiable por ser muy cercana. El autor tuvo conocimiento de los hechos a través del hijo de Ioane y de otros monjes. La fecha del intento de viaje, según Dzidziguri Shota, se data en el periodo de los años 985-988, porque se dataría tras la muerte de Tornike Eristavi (el año 985) y durante el gobierno conjunto de los Reies Vasili II y Constantine VIII (que abarca los años 976-988).²¹

Aquí podemos preguntarnos: ¿De dónde sabía Ioane sobre la nación hermana en España? Según el autor, Ioane era de familia privilegiada y era temeroso de Dios. Tenía educación religiosa y porque procedía de una familia privilegiada probablemente también educación secular. Pero sabemos concretamente la fuente gracias a una información: “Porque conocía Ioane que la literatura eclesiástica no existía en el idioma georgiano, por eso da una misión importante a su hijo Eqvtime, quien conocía bien griego”. Por tanto, podemos suponer que Ioane recibe la información sobre los “hermanos” de España desde la literatura griega que estaba traduciendo su hijo. No

20 Mtatcmindeli Giorgi. s. XI. გორგი მთაწმინდელი. „ცხოვრებაი იოვანესი და ევტვიმესი“. რედ. ივ.ჯავახიშვილი. ა.შანიძე. თბილისი 1946. გვ.23-24. “*La vida de Iovane y Eptvime*”. Editores: Iv. Javakhishvili. A. Shanidze. Tbilisi, 1946. pp.23-24.

21 Dzidziguri, Shota. დიდიგური, შ. „ბასკები და ქართველები“. საბჭოთა საქართველო. თბილისი. 1982. გვ.87. *Los vascos y georgianos*. Georgia soviética. Tbilisi 1982. P. 87.

debemos olvidar que estamos en el siglo X y aquí, en el monasterio, se traduce la literatura cristiana entre diversas lenguas. La segunda opción, y más segura, es que el monje conocía bien la Biblia en su idioma natal, ya que los Evangelios o sus partes se han traducido al georgiano desde el siglo IV-V. En esta fuente se ofrece una información sobre las tribus georgianas de los Tobales y Mosekes (de los que hemos hablado previamente abajo), que estaban relacionando con los Iberos de Hispania.

En resumen, podemos decir que desde tiempos inmemoriales en el territorio actual de Georgia y su parte de sur (en el norte de Turquía actual, también Armenia actual "...hasta el río de Aras, también transcrito como Araks, Araxi, Araxes, o Araz, vivieron tribus georgianas y fueron el parte del área común del territorio histórico y geográfico que incluye Asia Menor y la cuenca del Mediterráneo. El paso de los monjes georgianos en esta área, que es un hecho históricamente probado, es un ejemplo del movimiento de las personas desde la antigüedad. Los motivos en los siglos IX y X son ideológica o culturalmente diferentes. Sin embargo, el área es la misma. También es posible que pequeños grupos de personas se desplacen y se establecen en otros lugares, sobre todo si tenemos la información de que estaban bien versados en el mar y podían viajar a diferentes países en embarcaciones de 25 personas. Probablemente la migración en ese momento significó un acuerdo compacto, que habría ayudado a llevar y preservar su propio idioma y cultura a nuevo lugar si no hubieran encontrado allí una gobernanza más sólida. Sobre la migración del Cáucaso hablan los historiadores y lingüistas no solo georgianos, sino también europeos que estaban interesados sobre este tema, pero el marco cronológico de este movimiento va más allá de la salida de tribus georgianas del Cáucaso. Se llegó a esta conclusión como resultado del análisis lingüísticas de las lenguas "Ibero-caucásicas".

3.- Nikolay Marr y los investigadores georgianos sobre el problema vasco-caucásico en el siglo XX

Una de las figuras más importantes entre los investigadores de la lengua vasca y su relación con el grupo de idiomas kartvelianas es el lingüista y filólogo Nikolay Marr. Nace en Oeste de Georgia, en la región que se llama Guria. Su madre era georgiana y su padre era el jardinero y agrónomo escocés Jacob Marr (en inglés James Patrick Montague Marr 1793-1874). Nikolay sabía varios idiomas europeos desde la infancia. En el colegio obtuvo un dominio fluido del ruso, y así en el año 1884 se fue a San Petersburgo, que era un gran centro de la educación en el imperio Ruso. Ahí Nikolay Marr comenzó a hacer la carrera de Estudios Oriental en el campo de la lengua y literatura armenias. Sin embargo, Marr tenía gran interés sobre su idioma natal georgiano y sobre su origen. En su opinión lengua georgiana era como un “tesoro”:

„ქართველების კულტურულ საუნჯეში მოიპოვება ერთი ძვირფასი სპეკალი, რომელიც მართო, თავისთავად მეცნიერებაში ანიჭებს მათ უპირველეს ადგილთაგანს. ... მასში ქართველებს მოზიარენი ჰყავს ბუნებით თანასწორი თვისტომი ერები. მით, ამ ძვირფასი უნჯით, ქართველი - მოძმე ერებთან ერთად - უნათესავდება მჭიდროდ დაუსაბამო დროიდგან თანამედროვე კულტურის განვითარების წყაროში ჩამდგარი კაცობრიობის ერთს უდიდეს ნაწილს და ამგვარი ნათესაობის წყალობით იგი უკავშირდება განუშორებლად კულტურული კაცობრიობის ერთიანობას. მე ვამბობ უდიდეს განძზე ქართველობის არსებისა _ ქართულ ენაზე.“

...en el tesoro cultural de los georgianos hay un precioso elemento que le otorga el primer lugar en la ciencia. Comparten los georgianos este tesoro con otras naciones similares con las que están relacionados. Con este precioso tesoro, las lenguas georgianas junto con las lenguas afines están estrechamente relacionadas con el desarrollo de la cultura actual desde tiempos inmemoriales manteniendo la unidad cultural.”²²

Pensaba que los investigadores lingüísticos no podrían pretender hacer investigación de la lengua georgiana si no conocían este idioma y además se dedicaban a la profundización de la historia de Georgia. Sin este conocimiento, no se podía afirmar que los georgianos pertenecían a una nación que no crea nada. Este problema fue especialmente agudo cuando Rusia conquistó el Reino de Georgia desde el año 1801, en un proceso que continuó incluso durante el régimen soviético. Nikolay Marr usaba la tribuna de su posición científica para decir esto.

Durante la investigación de la literatura hagiográfica georgiana Marr se encontró con un ensayo del siglo X sobre los monjes georgianos que operaron en el territorio de la histórica Georgia que se llamaba Tao-Klarjeti; ahora este territorio es de la jurisdicción de Turquía y sus fronteras coinciden con las fronteras de las antiguas tribus kartvelianas de Moskhe y Tobal. Este territorio era un parte de la Iberia en el siglo IV a.C. y V d.C. Después de este descubrimiento, Marr dio comienzo a la investigación de las lenguas georgianas y sus relaciones con las lenguas muertas de Asia menor. Es aquí nace la conocida como "Teoría Jafética". El nombre de esta teoría deriva de la particular clasificación de las lenguas Kartvelianas, que no pertenecen a grupo de las lenguas Semitas ni las lenguas Cámicas. Las lenguas georgianas constituían un grupo propio, aislado de las familias indoeuropeas, urálicas o turcas que la rodeaban. Hay un registro importante conservado con Josef Flavios, según el cual los Tebalis, que son los descendientes de Jafet, hijo de Noe y los antepasados de los Iberos: “Tobel se ha fundado Tobelis, que llamaron iberos ahora”. Aunque este nombre de la teoría de Marr cambiaba según el crecimiento del área de investigación. Como se dice un historiador

22 Dzidziguri shota. ძიდიგური, შ. „ნიკო მარი- ქართული კულტურის მკვლევარი“. მეცნიერება. თბილისი. 1985. გვ. 72-73. *Marr Nikolay – el investigador de la cultura georgiana*. Mecniereba. Tbilisi. 1985. Pp.72-73.

Ivane Javakhishvili, el término “Japetic” era artificial y su autor Nikolay Marr persigue un término histórico y real “Kartuli” (ქართული). Javakhishvili llamó a estos idiomas como lenguas kartvélicas o shromaticó (lenguas georgianas y lenguas del norte de Caucaso). A finales del siglo XX, las lenguas Japéticas fueron denominadas, como lenguas “Ibero-caucásicas”, porque se comprobó que las lenguas de las montañas del norte de Cáucaso tenían una conexión genética con las lenguas ibéricas o kartvelianas.²³

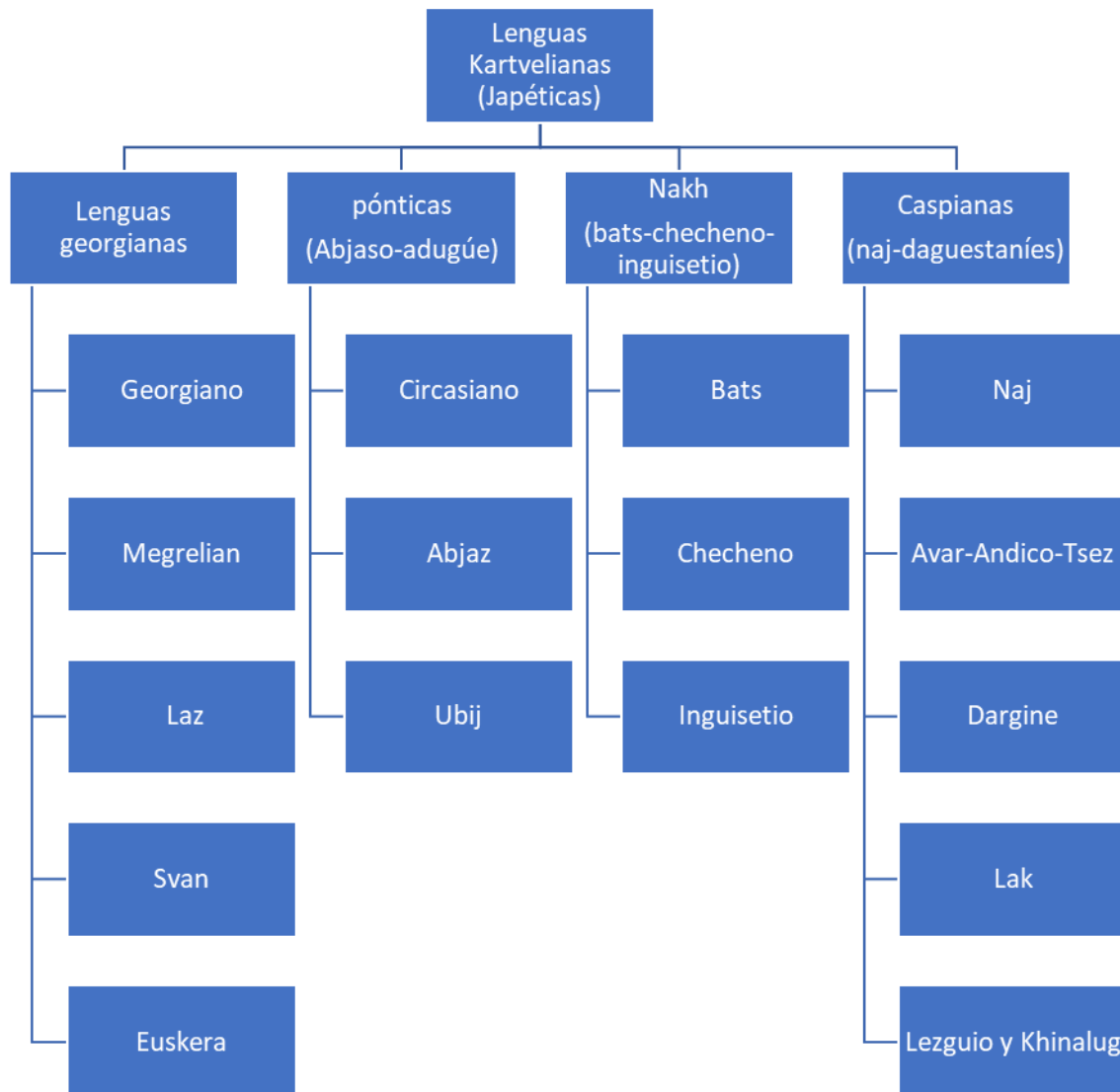

Imagen 6. Esquema de la familia de las lenguas kartvelianas (Japéticas).

23 Dzidziguri, Shota. დიდიგური, შ. ბასკურ-კავკასიური პრობლემა. მეცნიერება. თბილისი.1981. გვ.45. *El problema vasco-caucásico*. Mecniereba. Tbilisi 1981. P.45.

Esquema de las lenguas kartvelianas. NOTA: el lugar de la lengua Euskera en el grupo de idiomas kartvelianas fue determinado por Ian Brauny, en su opinion, este idioma se separó del idioma kartveliano común antes de la separacion de Megrelian, Laz, Svan y claramente,el georgiano, y la separacion de los idiomas comenzó alrededor de IV milenios a.C. ²⁴ Su esquema es el siguiente:

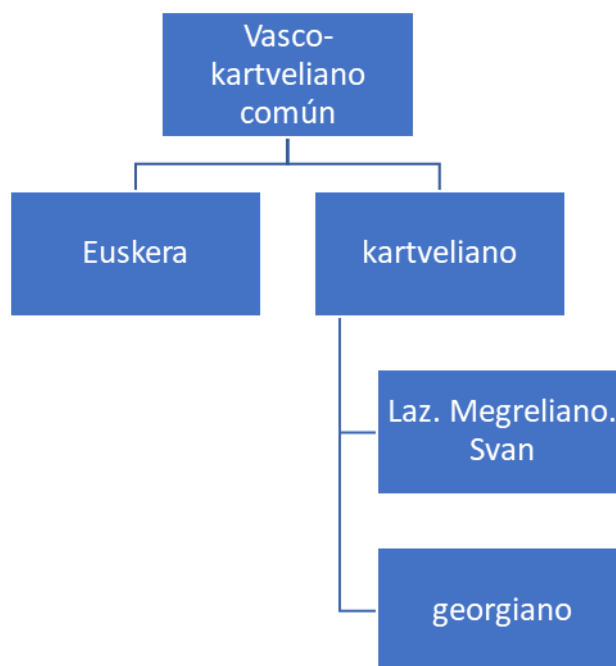

Imagen 7. Esquema de Jan Braun sobre la separación de las lenguas Kartvelianas.

Los investigadores que han analizado la trayectoria de Marr diferencian tres (a veces cuatro) etapas en su trabajo en la teoría Japética, que seían las siguientes

1. Filología armenio-georgiana.
2. El georgiano como un tercer elemento étnico en la formación de la cultura mesopotámica.

24 Qurdiani, Mikheil. ქურდიანი, მ. „მიხეილ ქურდიანის ბოლო საჯარო ლექცია- ბასკური ენის ადგილი იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახში“. გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალი. ქუთაისი.2010. N 9-10. გვ.67. *“Ultima conferencia publica de Mikheil Qurdiani – el lugar del euskera en la familia de lenguas ibero-caucásicas”*. Revista de la Academia Científica de Gelati. N 9-10. Qutaisi.2010. P.67.

3. Una nueva doctrina del lenguaje.

En esta evolución nos interesa especialmente el segundo periodo. ¿Qué quería decir Marr al mencionar un tercer elemento étnico en la formación de la cultura mesopotámica? Básicamente, con esto se refería al hecho de que, durante la investigación de las lenguas georgianas y sus relaciones con las lenguas muertas del Asia menor, Marr llegó a la conclusión de que existían rastros de lenguas kartvelianas en los dialectos sumeros. Y con ellas, comenzó aquí a tomar en consideración el euskara.

La entrada del euskera en el campo de interés de Marr se acrecentó a lo largo de su carrera investigadora. Siguiendo la clasificación de Kevin Tuite (profesor titular de antropología en la Universidad de Montreal, especialista en la lingüística del Cáucaso y la mitología georgiana), que establecida en el libro “Triángulo georgiano de la investigación georgiana soviética”, sobre la herencia científica de Nikolay Marr, sus investigaciones lingüísticas se desarrollaron siguiendo este proceso:²⁵

1. El periodo Kartvelológico (1908-1916): En ese momento, Marr consideraba las lenguas georgianas y las lenguas armenia pre-arias²⁶ como una de las ramas de la familia noética, al mismo nivel que las ramas camíticas y semíticas.
2. El periodo caucásico (1916-1920): Durante estos años Marr ésta interesada por las capas “Jaféticas”, y la heredera mezcla de las lenguas caucásicas del norte y del sur.
3. El periodo mediterráneo (1920-1923): Nikolay Marr consideraba que las lenguas jaféticas eran el tercer elemento de la cultura mediterránea (vinculándolas así con lenguas extintas de la región, como el etrusco, pelasgo, y también con el

25 Bolkvadze, Tinatin. ბოლქვაძე, თ. „საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი: ნ.მარი, ი.სტალინი, არნ.ჩიქობავა“. უნივერსალი. თბილისი 2018. გვ.12. „Triángulo georgiano de la investigación georgiana soviética: N.Marr, I. Stalin, Arn.Chikobava“. Universali. 2018.p12.

26 Lógicamente, no se refiere aquí al idioma armenio actual, que es una lengua de la familia indoeuropea y habría llegado a la región del Cáucaso, por lo tanto, con el arribo de los pueblos indoeuropeos, también llamados en un momento arios.

vasco. La única lengua viva que persistiría en este "grupo mediterráneo" sería el euskera.

4. La nueva teoría de la lengua (1923-1934): En esta época Marr contrastó la clasificación genealógica de las lenguas con la clasificación por etapas. Que implica, que “No existen las lenguas diferentes según su origen. La diferencia no es la génesis, sino la etapa de desarrollo, en este o aquel grupo.”²⁷

Durante el periodo de su carrera identificada como el periodo mediterráneo, Marr comenzó a estudiar de la lengua vasca y con este rasgo se va a Europa occidental, concretamente al sur de Francia, al territorio viven los vascos. Se instaló cerca de la ciudad de Tardets (Atharratze-Sorholüze), en el valle de Soule o Zuberoa. Aquí aprende el dialecto vasco local, que se llama el euskera suletino (en euskera: zuberera). En sus recuerdos se encuentran muchas memorias escritas de su estancia en Tardets. Es cierto que este no es un estudio científico lingüístico, sin embargo, es interesante para los investigadores de Marr y para los historiadores. Por nuestra parte es interesante, como se dicen los lingüistas, las observaciones morfológicas superficiales.

„ჩვენ ზედმეტად გაგვიტაცა არავისთვის საჭირო სამეცნიერო პროზამ, ბასკური ფორმის გარჩევამ... ჩვენ კი თავს ვგრძნობთ არა ბასკეთში, არამედ გურიაში. ეს გრძნობა ან, შესაძლოა, ფაქტის შეგნება ჩვენში კიდევ უფრო გაძლიერდა სადილობისას, როდესაც გამირკვა, რომ ჩვენი სასტუმროს პატრონებს, რომლებიც ბასკებად იწოდებიან, გემოვნებას გურული აღმოაჩნდათ. განსაკუთრებით გაგვაოცა ქათმის მომზადების გურულმა წესმა. გურულების მსგავსი გემოვნება აღმოაჩნდათ მათ არა მარტო საქმელ-სასმელის მხრივ, არამედ გართობაშიც: ბურთის ამამში, მუსიკაში, ასე გასინჯეთ, სამეურნეო ნაგებობებში, არქიტექტურაში, ხიდები იმერხეულს და უფრო მეტად სვანურსა ჰგავს... მე კი მსურს, თუნდაც ზოგადად მიმოვიხილო, რატომ მივიჩნევ ლინგვისტურადაც დასაბუთებულად, ... რომ პარიზიდან

27 Dzidziguri, Shota. მიმიგური, შ. „ბასკურ-კავკასიური პრობლემა“. მეცნიერება. თბილისი 1981. გვ.64. “*El problema Vasco-Caucásico*”. Mecniereba. Tbilisi 1981. P.64

პირდაპირ გურიაში მოხვდით, კავკასიაში, საქართველოში. თუმცა სინამდვილეში საფრანგეთში ვიმყოფებით, ე.წ. საფრანგეთის ბასკებთან,... სულის რაიონში. განა სასწაული არ არის, რომ თითქოსდა უცხო ენაზე მოლაპარაკეთა შორის თავს მშობლიურ, ქართული ენის გარემოცვაში ვგრძნობ. როგორ შეიძლება სხვაგვარად იყოს, როდესაც გამოთქმა „რა ხელი გაქვს?“ მათ ჩვენებურად, ქართულად ესმით „რა უფლება გაქვს? ...“.

“Nos ha abrumado la prosa científica que nadie necesita, el hackeo de la forma vasca...No nos sentimos con los vascos, sino en Guria. Este sentimiento, o tal vez la conciencia del hecho, se intensifico aún más durante la cena. Resultó que los dueños de nuestro hotel, que se llaman vascos, tienen el mismo gusto que nosotros. Nos sorprendió especialmente la regla de preparación de pollo que es la misma en nuestra Guria. Un gusto similar se encontró también en la diversión: Juego de pelota, canción, música, también la arquitectura doméstica, los puentes, etc. ... Yo quiero revisar por qué lo considero que ésta fundamentado lingüísticamente que llegué directamente a Guria, en Georgia desde París. Sin embargo, estamos en Francia, con los vascos, en la región de Soule. ¿no es un milagro que me sienta como un hablante nativo en un entorno de lengua extraña? ¿cómo podría ser de otra manera cuando la expresión “qué mano tengo” (Zer eskua dudan, რა ხელი მაქვს) ellos entienden como nosotros, como “qué derecho tengo”.²⁸

En año 1921, Marr Nikolay fundó un “Instituto Japético” (luego cambiaría si nombre a “Instituto de Lenguas y Opiniones”), así como también una publicación científica llamada “Colección Japética”.

Según él, la lengua euskera era lengua japética, teoría que defendía con ahínco. Tanto los investigadores que han analizado su figura como sus discípulos remarcaron correctamente que Marr fue una excepción entre los investigadores de este tema, que

28 Dzidziguri, Shota. დიდიგური, შ. ბასკები და ქართველები. გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“. თბილისი. 1982. გვ.177. *Los vascos y georgianos*. Georgia soviética. Tbilisi 1982. P. 177.

conocía el material de su obra, en particular las lenguas georgianas y también el euskera:

„უფროსი თაობის ბასკოლოგთაგან ნ. მარი ერთადერთია, რომელიც ზედმიწევნით ფლობდა შესადარებელ ენობრივ მასალას – დაუფლებული იყო იბერიულ-კავკასიურ ენებს (განსაკუთრებით ქართველურს) და, ამასთანავე, რიგიანად ერკვეოდა ბასკური ენის სტრუქტურასა და ლექსიკაში, რამდენადაც ეს შეეფერებოდა ამ ენის შესწავლის იმდროინდელ მდგომარეობას, იცნობდა სპეციალურ ლიტერატურას და ბასკეთში ხანგრძლივი სამეცნიერო მივლინებების დროს ადგილობრივ აკვირდებოდა ბასკური მეტყველების თავისებურებებს.“

“De la generación anterior de vascólogos, Marr es le único que ha dominado todo el material lingüístico comparable. Hablaba con fluidez las lenguas ibérico-caucásicas, especialmente lenguas kartvelianas, y también estaba muy versado en euskera, ya que era posible en ese momento. Él conoce la literatura en esta lengua y durante su estancia en el País Vasco francés pudo observar las peculiaridades del euskera.”²⁹

Como lengua georgiana, tenía una actitud especial hacia el vasco. Creyó que el euskera es una lengua de la gente que crearon una civilización muy antigua. Los vascos son los restos de esa civilización que ha resistido la prueba del tiempo y ha conservado su originalidad durante los siglos. Según Marr, la investigación fundamental del euskera, junto con las lenguas georgianas, podría arrojar luz sobre muchos detalles interesantes en la investigación prehistórica. Por esta razón, a Nikolay Marr le resultaba incomprensible la actitud indiferente de los eruditos hacia estos mismos idiomas. Respondió con especial dureza a la carta de Miguel de Unamuno sobre su lengua materna (La carta fue impreso en el periódico alemán “Zeitschrift für Romanische Philologie”):

29 Dzidziguri, Shota. ძიდიგური შოთა. ბასკურ-კავკასიური პრობლემა. მეცნიერება. თბილისი 1981. გვ.63. El problema vasco-caucásico. Mecniereba. Tbilisi 1981. P.63.

„იფიქრებთ, რომ ბატონი უნამუნო უცხოტომელი ბოროტგანმზრახველი მოღვაწე იყოს? ... პირიქით, მიგელ დე უნამუნო თავისი ტომის მოსიყვარულე ნამდვილი ბასკია, მაგრამ იმდენად გადაგვარებულია, იმდენად ნამდვილი თვითცნობისა და შეგნებულობის ყოველ ღონისძიებას მოკლებულია, რომ უდიერად და სრულებით ჭეშმარიტების წინააღმდეგ წერს: „რაც სემეხება მე, ბუნებით ბასკს, ბასკეთში მცხოვრებს და ბასკურად მოლაპარაკეს, არ მიპოვია არავითარი ნაშთი ამ პრეტენზიული კულტურისა, მით უმეტეს, რომ მთელი ჩვენი კულტურა, ლათინური არისო (!?)“.

“¿Pensarías que señor Unamuno es un extranjero que desea el mal? ... Al contrario, es el vasco amoroso de su país, pero tan degradado que escribe contra la verdad plena: <<En cuanto a mí, soy vasco por naturaleza, no he encontrado ningún resto de esa cultura pretenciosa.>> Para el, la nación vasca es una nación casi sin historia, porque no existen monumentos históricos hasta el siglo VIII d.C. y tienen solo la lengua euskera.”³⁰

Para Marr, las opiniones de Unamuno eran una muestra de la existencia de un declive en la conciencia vasca que tenía un impacto negativo en la sociedad.

En cuanto a la relación entre vasco y kartveliano y su origen a partir de la raíz común, del Jafet bíblico, Marr considera en su libro de 1923, que en la lengua vasca hay definitivamente un sedimento de dos idiomas kartvelianos, uno es vasco-meskho y otro ibérico, concretamente lengua de los Lazes, en que se unió las lenguas mingreliano, lazi y svan que están manteniendo en oeste de Georgia y en el noreste de Turquía.

„ბასკური, ვიმეორებ, თავდაპირველი ტომური ენის მარტივ ტიპს არ წარმოადგენს, ის რთული შეჯვარედინებული ენა გახლავთ და მასში ერთი კეცა (ფენა), ერთი წანალეკი შედგება იბერიული ელემენტებისაგან, რომლებიც ბასკურთან შეზავებულან. მაგრამ

30 Dzidziguri, Shota. დიდიგური, შ. ბასკები და ქართველები. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1982. გვ.189. *Los vascos y georgianos*. Georgia soviética. Tbilisi 1982. P.189.

პირენეთა ნახევარკუნძულზე მარტო იბერები და ბასკები არ ყოფილან იაფეტურენოვანნი.“

“El euskera no es un tipo simple de lengua tribal original, sino es una lengua compleja e intercalada en la que una sola capa se compone de elementos ibéricos mezclados con euskera. Cabe señalar que existían otras tribus jaféticas en los Pirineos además de los iberos y vascos.”³¹

Las investigaciones de Marr son numerosas e informativos. Podemos ver algunos aspectos que están similares entre dos idiomas según Marr:

- Producción de prefijos.
- La conjugación absoluta y relativa.
- El sistema numérico basado en la cuentade veinte en veinte, un sistema común al euskera y las lenguas kartvelianas.
- Las conexiones vasco-caucásicas en su mayoría léxicas. Por ejemplo: საგუ/თაგუ/თაგვი Sagu-Tagu-Tagvi. Un ejemplo clásico es Bur-u – Cabeza, su raíz es “bur”, las palabras de esa raíz en la lengua georgiana son Bur-va, sa-bur-av-i que significan cubre toda la cabeza con un chal o una tela. Bru, Tav-bru – marear. Bor-cu, Bor-cvi que significa en georgiano la montaña, la parte superior de la montaña, ésta comparando con la palabra Bor-tu que tiene la misma significativa en el dialecto suletino del euskera.

Marr defendió la teoría de la migración los vascos desde el Cáucaso. Según el, había dos posibles formas de ir a los Pirineos. Uno de ellos era el camino desde el Mar, desde el territorio del sur de Cáucaso. Los posibles lugares de parada deberían haber sido las islas mediterráneas, incluida Sicilia. Marr se basó varios autores, Dzidziguri

31 Dzidziguri, Shota. ძიდიგური, შ. ბასკები და ქართველები. საბჭოთა საქართველო. თბილისი. 1981. გვ.181. *Los vascos y georgianos*. Georgia soviética. Tbilisi 1982. P.181.

menciona al geógrafo griego Ephorus (400-330 a.C.), quien piensa que los iberos son los primeros habitantes de Sicilia. Y, la segunda ruta posible es desde el noroeste de Georgia (Abjasia), este camino era una ruta terrestre desde el continente de Europa. Es interesante que Nikolay Marr intenta aclarar una propuesta de etimología para la palabra “Vasco”, que él conectaba con el antiguo nombre de los abjasios, que es “los abasgos” (en la historiografía contemporánea georgiana se puede encontrar también como “abascos”). Esa tribu georgiana vivía justo en el noroeste de Georgia. En esta zona se fundó en el siglo I-II un principado de los abasgos, que se unió en el reino de Egrisi. También podemos encontrar como el reino de Lazika en oeste de Georgia en años 131-697 d.C. Este reino es un heredero histórico de Cólquida. Según Marr Nikolay, “abasgos” se deriva de la forma antigua japética a-bas-kh, donde “a” es un artículo, “bas” es una raíz que significa la etnia, y “kh”- es un sufijo denotador plural, es decir, que en esta área vivieron la gente que tenían el nombre con la raíz “BAS”. Esta visión no ha sido aceptada por nadie después de Marr, aunque algunos lingüistas consideran que la lengua de los abasgos (la actual Abjasia) es interesante en relación con el estudio de la lengua vasca y la búsqueda de posibles conexiones. Desafortunadamente, hoy en día no hay una investigación intensiva entre los investigadores georgianos y abjasios sobre Abjasia, porque esta área ha sido ocupada por Rusia durante 30 años y no hay cooperación cultural o científica.

La teoría estropeada

La teoría del Marr ha evolucionado en el tiempo. Como se mencionó anteriormente, los investigadores dividen su trabajo en tres o cuatro etapas. En la última época que se llama “La Nueva Teoría de la Lengua”, no solo era un trabajo centrado sobre las lenguas japéticas concretamente, con un estudio de la historia de origen de estas lenguas, sino también un estudio sobre el origen y desarrollo del habla humana.

Según la nueva doctrina de Marr Nikolay, el análisis comparativo histórico es necesario, pero no suficiente para el estudio de las lenguas. Este método, que era aprobado según los lingüistas indoeuropeos, era buena opción para el análisis de las lenguas indoeuropeas. Marr pensaba que este grupo de las lenguas es tipológicamente

nuevo, y el periodo de la investigación era más corto del que se necesita para la investigación de las lenguas japéticas. Para estos grupos japeticos, después del análisis histórico-comparativo, es necesario el método peleonológico, que implicaba un análisis de cuatro elementos. Después de este análisis, Marr concluye que cada palabra en cualquier idioma se reducida a cuatro elementos, que son: *sal, ver, yon, rosh*. Marr fue el único que pudo utilizar a este método. Sus sucesores directos, en ocasiones, incluso evitaban hablar del tema, porque les era difícil de explicar.

Marr llegó a la conclusión de que toda la lengua del mundo está relacionada, pero no genéticamente, los idiomas se dividen no por marca nacional, sino por una marca de clase, que indica que el cambio social termina con los cambios de idiomas. Para visuales, por ejemplo, indica los cambios de los sonidos დ-თ-ტ / d-t-t, los cuales surgieron en diferentes etapas de desarrollo a lo largo del tiempo:

„ბგერათა ცვლილება მეტყველებაში ასახავს საზოგადოებრივ ურთიერთობებს“.

“El cambio de los sonidos refleja las relaciones públicas”.³²

La consonancia de los sonidos fue crucial para el autor de la nueva teoría, - “necesitamos conocer los sonidos como notas musicales para tocar el piano”. Este fue un hallazgo importante de las doctrinas japéticas. La investigación del lenguaje de sonidos era como una clave para investigar la historia de habla humana. Pero, Marr profundiza aún más y dice que antes del lenguaje a través del sonido ya existía lo que denomina el lenguaje cinético:

„ადამიანთა ჯგუფები ბგერით ენაზე გადასვლამდე უკვე დიდი ხნის განმავლობაში იყენებდნენ ხაზოვან, უფრო ზუსტად - კინეტიკურ მეტყველებას. ჰქონდათ გამორჩეული, მოგვიანებით ეთნიკური, თავდაპირველად კი ტომური მახასიათებელი - არა

32 Bolqvadze, Tinatin. ბოლქვაძე, თ. „საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი: ნ.მარი, ი. სტალინი, არნ. ჩიქობავა“ უნივერსალი. 2018.გვ.18. *Triangulo georgiano de la investigación lingüística soviética: Marr Nikolay, J. Stalin, Arn. Chiqobava*. Universali. 2018. P.18

ცხოველის, არამედ ადამიანის დანაწევრებულ ბგერათა კომპლექსი, სიტყვის მსგავსი, შეთანხმებაზე დაფუძნებული ბგერითი ნიშანი”.

Los grupos humanos utilizaban un habla lineal, más precisamente cinética, antes del lenguaje sonido, durante mucho tiempo. Tenían características especiales, la primera vez como un elemento de comunicación tribal, poco más tarde de los grupos étnicos. [El lenguaje cinético] era un complejo de sonidos parecidos a las palabras.”³³

Después de esa formación del lenguaje, según Marr, empezó la formación de las lenguas japéticas. Estas lenguas constituirían un sistema (Marr dividió los idiomas no en familias, sino en sistemas, en contra de la clasificación tradicional de las lenguas)³⁴ que cubría vastas áreas, desde el Cáucaso hasta la península Ibérica. El euskera es una lengua viva fuera de área caucásica, por lo que en la península ibérica se establece como un “relictos”. Las razones de esa formación según Marr era los cambios sociales y económicos, la nueva época del desarrollo de la sociedad.

Marr pensaba que las lenguas se cambiaban según las clases dominantes “Una clase social reemplaza a otra, una lengua reemplaza también otra”. Por eso, los cambios sociales se complementan con los cambios morfológicos en el lenguaje, lo que propició la aparición de diferentes idiomas. Es un proceso vivo y tiene lugar en cualquier época. Por ejemplo, en el caso de la lengua georgiana, distinguió entre la lengua escrita cristiana de la Edad Media y la lengua de la gente, que se volvió dominante.

En el caso de los japéticos, estos eran, según Marr, gente dedicada a la metalurgia, y después de exprimir sus propios recursos naturales, se dedicaron a la búsqueda de otros sitios donde poder encontrar los metales. En este movimiento, los

33 Bolqvadze, Tinatin. ბოლქვაძე, თ. „საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი: ნ.მარი, ი. სტალინი, არნ. ჩიქობავა“ უნივერსალი. 2018. Triangulo georgiano de la investigación lingüística soviética: Marr Nikolai, J. Stalin, Arn. Chiqobava. Universali. 2018. Referencia de Marr sobre el lenguaje cinético, p. 21.

34 Bolqvadze, Tinatin. ბოლქვაძე, თ. „საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი: ნ.მარი, ი. სტალინი, არნ. ჩიქობავა“ უნივერსალი. 2018. Triangulo georgiano de la investigación lingüística soviética: Marr Nikolai, J. Stalin, Arn. Chiqobava. Universali. 2018. p. 86.

japéticos se transformaron en indoeuropeos, y el lugar de esa transformación fue el Cáucaso. Junto con los cambios sociales y económicos, cambiaron los sistemas morfológicos de las lenguas. Además, aunque las lenguas indoeuropeas sean tipológicamente nuevas y más o menos perfectas, sin embargo, incluso en los lenguajes más perfectos hay una capa japética, que no se ha afectada por el proceso de indoeuropeización.

Entre los lenguajes japéticos e indoeuropeos, Marr indica las lenguas híbridas, un ejemplo de ellos es la lengua armenia, en que establece las capas japéticas, concretamente capas de las lenguas georgianas:

„ეს არის ენები, რომლებიც გამოეყო იაფეტურ ოჯახს, მაგრამ სრულ ინდოევროპეიზმს ვერ მიაღწია.“ (მარი 1933: 185-186)

“Estas son lenguas, que se separaron de la familia japética pero que no alcanzaron el indoeuropeísmo completo.” (Marr 1933).³⁵

Entonces, Marr nos propone el siguiente esquema del origen y desarrollo de los lenguajes:

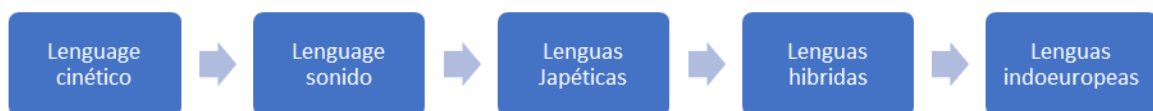

Imagen 8. Esquema de desarrollo del lenguaje humana según Marr Nikolay.

35 Bolqvadze, Tinatin. ბოლქვაძე, თ. „საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი: ნ.მარი, ი. სტალინი, არნ. ჩიქობავა“ უნივერსალი. 2018. Triangulo georgiano de la investigación lingüística soviética: Marr Nikolai, J. Stalin, Arn. Chiqobava. Universali. 2018. Referencia de Marr sobre las lenguas híbridas. p. 33.

Marr utilizaba el método histórico-comparativo, y pensaba que este método era muy importante para seguir de la investigación de las lenguas japéticas. Aparte de eso, no negó el parentesco de las lenguas (Marr negaba solo el parentesco genético). Sin embargo, su teoría resultó ser lo opuesto a la teoría tradicional indoeuropea. El motivo principal fue el rechazo de la pirámide tradicional indoeuropea, según la cual el desarrollo de las lenguas pasa de un número pequeño a un gran número, de una lengua común original a su evolución en unas lenguas relacionadas genéticamente. La pirámide de Marr muestra una evolución inversa, pasando desde una situación inicial con una multiplicidad de lenguas hacia: una lengua humana unificada, relacionadas en los procesos socioeconómicos a través de mestizaje. Marr se encontró en el campo de los sucesores de las ideas del Marxismo-leninismo, al que se opusieron demasiados discípulos de ideas afines, muchos exalumnos y miembros posteriores de su equipo que participaron en el estudio de los problemas de la teoría japética. Marr se quedó solo con su teoría, con la que tuvo mucho cuidado porque era un resultado de un gran trabajo, y después de la nueva doctrina del lenguaje de 1923 fue criticado por todos menos por los marxistas.

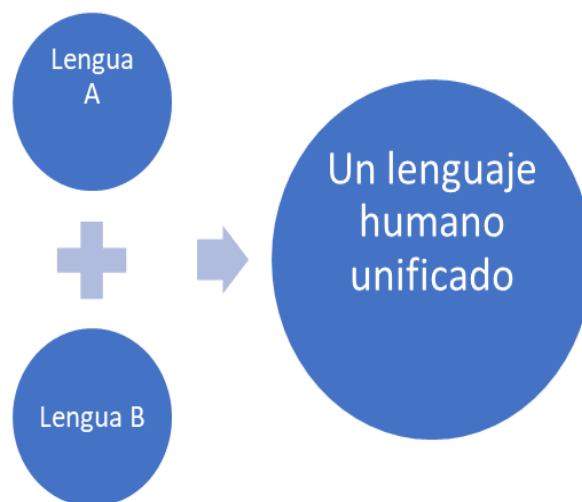

Imagen 9: Esquema de Marr Nikolay sobre el lenguaje humano común que surge como resultado del mestizaje.

La filóloga georgiana Tinatin Bolqvadze subraya las razones profundas que van más allá del parentesco vasco-caucásico e incluyen la teoría japética en su conjunto. La

causa que proyecta una sombra de duda respecto a la teoría era la figura Stalin y su política para fortalecer el régimen autoritario. Stalin interfería en todas las esferas, todo estaba bajo su control, las universidades, los sistemas educativos. En “las guerras de la ciencia soviética”³⁶ estuvo involucrado todo el ejército, que estaban directamente subordinados a Stalin y eran candidatos aceptables para el régimen. Stalin tomó un interés especial en la lingüística y la historia en particular, ya que su objetivo era crear un estado común a partir de pueblos de muchos idiomas, con diferentes historias, para llegar a unificarlos un solo idioma y una sola cultura. La interferencia de Stalin en asuntos lingüísticos parece haber tenido lugar en los últimos años de su vida, pero si miramos la relación entre Marr Nikolay y Stalin y las acciones tomadas en Georgia, por ejemplo, queda claro que la “guerra” comenzó antes de la fundación de la Unión Soviética y fue un plan premeditado de Stalin para utilizar la ciencia como herramienta política.

La razón principal por la que la obra de Nikolay Marr fue aceptable para Stalin, fue precisamente por su hipótesis de la evolución hacia un idioma y una cultura comunes para diferentes países. Las ideas del lingüista estaban en completa armonía con el líder autócrata, para quien, en su plan político, las naciones pequeñas que conformaban la Unión Soviética debían converger hacia una cultura e idioma común. Por esta razón, empezó la política de acercamiento de las naciones diferentes, y decidió que la lengua común para todos los pueblos soviéticos debía ser el idioma ruso, y el alfabeto común, también, debía ser el alfabeto cirílico.

“From 1938 the language used in schools on a compulsory basis throughout the country was Russian, although in fact non-Russian republics remained bilingual. In languages whose writing systems were based on the Latin alphabet, it was replaced by Cyrillic (Dutka 1994).”

“A partir de 1938, el idioma utilizado en las escuelas de forma obligatoria en todo el país fue el ruso, aunque de hecho las repúblicas no rusas siguieron

36 La frase está tomada del título del libro de Ethan Pollok “Stalin and the soviet science wars”, 2006.

siendo bilingües. En las lenguas cuyos sistemas de escritura se basaban en el alfabeto latino, se sustituyó este por el cirílico.”³⁷

Marr tenía la misma opinión, con solo una diferencia: Consideraba que el latino debería ser el alfabeto común en el lugar del cirílico. Incluso adaptó este alfabeto para su uso en la escritura lengua de Abjasia, que es una lengua del “sistema japético”. En la primera etapa, proponía que había que crear que crear lenguajes de zonificación, por ejemplo, unificando los idiomas de la región en lengua caucásica común, que según Marr debería haber sido georgiana, ya que esta lengua tenía más “democracia interna”. Este proceso lo entendía como un proceso inevitable, y ninguna nación podría oponerse ante él. Basado en su propio análisis paleontológico, Marr creía profundamente, que no había ninguna cultura tribal o nacional separada en términos de origen. Más bien, defendía que existía una cultura humana común, solo que en diferentes etapas de desarrollo. Los pueblos menos desarrollados y atrasados son los que conservaban esta cultura original:

„თვითონ კულტურა ერთიანია წარმოშობის თვალსაზრისით და ყველა მისი სახესხვაობა არის შემოქმედების ერთიანი პროცესის სხვადასხვა საფეხური...

განვითარების ყოველი სტადია კულტურულ ქმნადობას სძენს თავისებურ გაფორმებას და თავისებურ ელფერს იღებს ცალკეულ კულტურულ რაიონებში, ე.წ. “გეოეთნიკურ” ერთეულებში (მარი. 1927წ.).”

“La cultura misma está unida en términos de origen y toda su diversidad son diferentes etapas del proceso creativo unificado ...

Cada etapa de desarrollo da a la creación cultural su propia decoración y adquiere su propio color en áreas culturales separadas, las llamadas, en unidades "geoétnicas".³⁸

37 Pawel Novak. Rafal Zimny. Joseph Stalin's statements on language and linguistics as verbal acts of autocracy.” Las declaraciones de Joseph Stalin sobre el lenguaje y la lingüística como actos verbales de autocracia” *Oblicza Komunikacji* 7, 2014. Edition by CNS, p. 69.

Es sorprendente qué Nikolay Marr, quien había considerado como tesoros lingüísticos tanto su idioma natal como, también, el euskera (debemos recordar la reacción de Marr sobre el artículo de Miguel de Unamuno), después del año 1923, cuando comienza la cuarta etapa de su actividad, pasó a entender que todas las lenguas japéticas, incluidos esos "tesoros", debían considerarse lenguas de pueblos en una etapa baja de desarrollo.

Basándonos en la escasa información de que disponemos, no podemos concluir en este momento que un lingüista con potencial similar actuó de acuerdo con las directivas de Stalin, pero podemos comparar la definición de la nación según Stalin y también la opinión de Marr sobre la lengua común, en esta cita pequeña se muestra claramente la estrecha conexión entre la lingüística y el nuevo plan político:

„ჩვენთვის, ახალი საენათმეცნიერო მოძღვრების წარმომადგენლებისთვის, ერთიანი ენისკენ სწრაფვა უეჭველია, კაცობრიობა, რომელიც მიისწრაფვის მეურნეობისა და უკლასო საზოგადოებისკენ, ვერ ასცდება მეცნიერულად დამუშავებულ ხელოვნურ ღონისძიებებს, რომელიც ამ მსოფლიო პროცესს დააჩქარებს (ნ. მარი).”

“Para nosotros, representantes de las nuevas doctrinas lingüísticas, la aspiración por una lengua unificada es incuestionable. La humanidad, luchando por la agricultura y una sociedad sin clases, no puede ir más allá de las medidas artificiales desarrolladas científicamente que acelerarán este proceso mundial (N. Marr).³⁹

38 Bolqvadze, Tinatin. ბოლქვაძე, თ. „საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი: ნ.მარი, ი. სტალინი, არნ. ჩიქობავა“ უნივერსალი. 2018. გვ.41. *Triangulo georgiano de la investigación lingüística soviética: Marr Nikolai, J. Stalin, Arn. Chiqobava*. Universali. 2018. Referencia de Marr sobre la cultura común. P. 41

39 Bolqvadze, Tinatin. ბოლქვაძე, თ. „საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი: ნ.მარი, ი. სტალინი, არნ. ჩიქობავა“ უნივერსალი. 2018. გვ.92. *Triangulo georgiano de la investigación lingüística soviética: Marr Nikolai, J. Stalin, Arn. Chiqobava*. Universali. 2018. Referencia de Marr sobre la lengua común. P.92.

En el artículo “Joseph Stalin’s statements on linguistics as verbal acts of autocracy” los autores señalan que para Stalin el idioma es como un instrumento: “...the role of language is similar to that of a tool...” He aquí una cita de Stalin de una carta publicada en 1950:

“Language ... is directly linked with the process of production but also with all other human activities in all spheres of work, from production to the base, from the base to the superstructure. ... Language, or, to be more precise, its vocabulary, is almost constantly changing. Continuous development of industry and agricultura, commerce and transportation, technology and science makes it necessary for new words and expressions, indispensable in further work, to enter the lexicón. By directly reflecting these needs, a language complements its lexicón with new words and perfects its grammar. “

“El lenguaje... está directamente relacionado con el proceso de producción, pero también con todas las demás actividades humanas en todos los ámbitos del trabajo, desde la producción hasta la base, desde la base hasta la superestructura. ... El idioma, o, para ser más precisos, su vocabulario, está cambiando casi constantemente. El desarrollo continuo de la industria y la agricultura, el comercio y el transporte, la tecnología y la ciencia hace necesario que nuevas palabras y expresiones, indispensables en el trabajo futuro, ingresen al léxico. Al reflejar directamente estas necesidades, una lengua complementa su léxico con nuevas palabras y perfecciona su gramática. (Stalin 1950b).”⁴⁰

Las acciones de Marr en relación con la fundación de la Universidad Estatal de Tiflis a partir de 1918 también fueron políticas. El investigador de la lengua y literatura georgiana, el fundador de muchos centros científicos sobre la cultura georgiana como en Georgia también en Rusia debería haberse alegrado ante la posibilidad de abrir una universidad de idioma georgiano en Georgia. Sobre todo, porque los fundadores eran

40 Pawel Nowak, Rafal Zimny. Joseph Stalin’s statements on language and linguistics as verbal acts of autocracy. Las declaraciones de Joseph Stalin sobre el lenguaje y la lingüística como actos verbales de autocracia. Oblicza Komunikacji. 7/21014. P. 71.

estudiantes y colegas de él. Sin embargo, Marr no se pasó a oponerse a un hecho tan crucial para el desarrollo cultural de Georgia. Por el contrario, exigió el establecimiento de una Universidad caucásica común de habla rusa en Tbilisi. El investigador georgiano y lingüista de las lenguas georgianas dijo que esta Universidad estaba basada en un nacionalismo enfermo y en ideas chovinistas.

La versión oficial de tal actitud de Marr es que tenía un miedo al colapso del instituto Kartvelológico en San Petersburgo, lo que pondría en peligro a su teoría. La segunda posible razón sigue siendo los planes de Stalin para la conformación cultural de la Unión Soviética, porque después de tres años de la fundación de la Universidad, cuando Georgia fue soviétizada por la fuerza, hubo las mismas afirmaciones sobre el centro de la educación que tenía Marr, que esta universidad era la institución nacional atendida por profesores con una cosmovisión no marxista. Entre ellos se encontraban lingüistas que eran considerados antimarxistas y, por tanto, antimarxistas porque compartían las opiniones de los lingüistas indoeuropeos. La teoría Japética de Marr era la única doctrina en toda la Unión Soviética:

“ინსტიტუტის პროფესურის 80% არამარქსისტული მსოფლმხედველობის ხალხია, ნაწილი მარხსის=ზმს მტრულად უცქერს, ხოლო პროფესურის ერთი ნაწილი არც კი იცნობს რა ხილია მარქსიზმი.

...

დოცენტ ვ. კოტეტიშვილს იტაცებს ნაციონალური სულისკვეთება, ლაპარაკობს ქართველი ხალხის შესახებ და არა საქართველოს მშრომელებზე, მის ნაშრომებში არ ჩანს მარქსიზმი.

...

ლექტორი კეცხოველი გატაცებულია საქართველოს სილამაზით და ნაციონალურ ჭაობში ვარდება.“ ივანე ვაშაყმაძის მოხსენებითი წერილი. 1930 წ.

“El 80% de los profesores del instituto son personas de cosmovisiones no marxistas, algunos de ellos son hostiles al marxismo y algunos de ellos ni siquiera conocen la esencia del marxismo.”

...

“Profesor asociado V. Kotetishvili está cautivado por el espíritu nacional, habla del pueblo georgiano y no de los trabajadores de Georgia, el marxismo no se ve en sus obras.”

...

“El profesor Ketskhoveli está fascinado por la belleza de Georgia y cae en el pantano nacional.” (Carta de informe de Ivane Vashakmadze.1930).⁴¹

Tal abandono del marxismo debería haber impedido, y para ello tanto Stalin como sus funcionarios hacían todo lo posible para contrarrestarlo: empezaban a reclutar estudiantes, especialmente mediante el acceso a los estudios universitarios de personas campesinas y pobres, porque veían un mayor apoyo en ellos. Al mismo tiempo, se decidió iniciar la política de un estricto control ideológico de los profesores. Por ejemplo, en 1934, los lingüistas Chikobava y Akhvlediani se quedaron en la Universidad porque no había más personal, pero con una condición: “Fortalecer el control sobre ellos y ampliar la lucha por su desarme final”.⁴²

¿Qué papel Jugo Marr en este caso? – A nuestro entender, un rol crucial.

En este contexto en el que Marr se opuso categóricamente a la apertura de la Universidad, cuando se refiere a sus alumnos y sus compañeros como chovinistas, es cuando en 1920 decidió dar un curso de euskera en esta Universidad. Según la documentación histórica de los archivos, queda claro que en 1920 Marr solicita que se

41 Bolqvadze, Tinatin, ბოლქვაძე, თ. „საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი: ნ.მარი, ი. სტალინი, არნ. ჩიქობავა“ უნივერსალი. 2018.გვ. 62, 65. *Triangulo georgiano de la investigación lingüística soviética: Marr Nikolai, J. Stalin, Arn. Chiqobava.* Universali. 2018. pp. 62, 65.

42 Bolqvadze, Tinatin. ბოლქვაძე, თ. „საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი: ნ.მარი, ი. სტალინი, არნ. ჩიქობავა“ უნივერსალი. 2018. გვ.68. *Triangulo georgiano de la investigación lingüística soviética: Marr Nikolai, J. Stalin, Arn. Chiqobava.* Universali. 2018. Referencia de Marr sobre el lenguaje cinético p. 68.

le permita impartir clases de euskera, junto con un curso para explicar su teoría en la Universidad de Tbilisi, no como un profesor invitado sino como un miembro permanente de la Universidad. En una carta privada de 28 de enero de 1921, el rector de la Universidad Ivane Javakhishvili responde a Marr que ya está aprobada su solicitud por la comisión académica, y en primer lugar impartirá el curso “El lugar de la lengua Euskera entre las lenguas Japéticas”, y entonces podría elegir cualquier curso que quisiera Marr. Como se sabe, el investigador se encuentra en una expedición a Francia durante este periodo y no pudo regresar a Georgia pronto. Un año después recibió una carta de rechazo del Rector y de su compañero antiguo de la Universidad. Javakhishvili le reprende que desde 1917 su estado de ánimo no ha cambiado y que sigue rechazando la nacionalidad georgiana y la existencia de una universidad de la lengua georgiana:

“თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

აკადემიკოს ნიკო მარს. 11.XII- 1923 წელი.

N 3304. ტფილისი.

ჩვენი უნივერსიტეტის დაარსების განზრახვას მთელს რუსეთში არავინ შეხვედრია ისე მტრულად, როგორც თქვენ. 1917 წლიდან მოყოლებული არავის თქვენებ თავგამოდებით არ უწერია და უბრძოლია სათანადო წრეებში ამ წმინდა კულტურული საქმის პოლიტიკურ საკითხად გადასაქცევად. მისი სახელის გასატეხად და ჩასახშობად. ... რუსეთის სამეცნიერო აკადემიის მდივნისადმი მიმართულს თქვენს უკანასკნელ განცხადებაში ისეთ თავდავიწყებამდე მისულხართ კიდევ, რომ თავისთვის უფლება მიგიციათ და თანამედროვე საქართველო სამეცნიერო მოღვაწეობისთვის გაუნაყოფიერებელ ქვეყნად გამოგიცხადებიათ, რომელშიც თურმე დაბალი ზოოლოგიური და ნაციონალისტური გრძნობები ბატონობენ... სწორედ ამიტომ პროფესორთა კოლეგია ფიქრობს, რომ ამის შემდგომ ჩვენს უნივერსიტეტსა და თქვენს შორის რაიმე თანამშრომლობა სრულიად გამორიცხულია. მას

უკვირს კიდევ რომ თქვენ სამეცნიერო შემოქმედებისთვის გაუნაყოფიერებელს, ზოოლოგიური ეროვნული გრძნობებით შეპყრობილ საქართველოში მოისურვეთ მობრძანება...“

“La universidad Estatal de Tiflis.

Al académico Nikolay Marr. 11.XII.1923.

N 3334. Tiflis.

Nadie en Rusia ha atacado la intención de fundar nuestra universidad de forma tan hostil como tú. Desde 1917, nadie ha escrito y luchado desinteresadamente en los círculos adecuados para convertir este asunto cultural sagrado en un asunto político. Para romper y suprimir su nombre. En su última declaración al Secretario de la Academia de Ciencias de Rusia, incluso llegó a negarse el derecho a declarar a la Georgia moderna como un país infértil para el trabajo científico, en el que prevalecen los bajos sentimientos nacionalistas. Cualquier colaboración entre la Universidad y usted está completamente fuera de discusión. Incluso me sorprende que quisiera venir a Georgia, que es infértil para la creatividad científica, obsesionada con los sentimientos nacionales...”⁴³

Después de la muerte de Marr, nadie pareció preocuparse por la Teoría Japética y la ciencia Marxista. No fue hasta 1949 que Stalin decidió volver a estos temas. Según la resolución de la Academia Soviética de Ciencias, las obras de Marr debían publicarse en un volumen, ya que de hecho se encontraban publicadas en ediciones dispersas y difíciles de localizar. También decidió que debía publicarse la biografía del investigador. Se asignaron a revistas la obligación de publicar artículos cada mes sobre la teoría japética y las investigaciones marxistas. En junio del mismo año fue aprobado el plan para la adquisición de las obras lingüísticas de Marr. Pero en diciembre de 1949

43 “ნიკო მარისა და ივანე ჯავახიშვილის მიმოწერა”. თბილისის დამოუკიდებელი უნივერსიტეტის გამომცემლობა „ნეკერი“.1996. გვ.39. *Conversación entre Nikolay Marr e Ivane Javakhishvili*. Ed.Nekeri.1996. P. 39.

Stalin empieza la crítica de las obras de Marr. El motivo fue una y otra vez, su nueva trayectoria política.

Una razón que sabemos, es el artículo del lingüista georgiano Arnold Chikobava sobre la teoría de los lingüistas turcos que se llama Günes-Dil -Lenguas del sol. El primer secretario del partido comunista de la República socialista Soviética de Georgia. Candide Charkviani. envía este artículo a Stalin, con un informe donde señala que es una teoría racista basada en la teoría de Marr, y avisa de que la influencia negativa de Marr se había extendido más allá de las fronteras de la Unión Soviética. En su libro “Episodios de la relación con Stalin” recuerda Charkviani que Stalin invitó a los dos y escuchó a Chikobava sobre cuestiones lingüísticas, y luego se dirigió a él:

“-რატომ აყენებთ საკითხს ისე, რომ მარის თეორიის კრიტიკით მხოლოდ საქართველოს პრესა გამოვიდეს? ეს არ არის ადგილობრივი, ლოკალური საკითხი. ის ცენტრალური პრესის ფურცლებზე უნდა გამოვიტანოთ, ამასთანავე, უნდა მოეწყოს არა ცალმხრივი კრიტიკული გამოსვლები მარის თეორიის წინააღმდეგ, არამედ დისკუსია ენათმეცნიერების საკითხებზე, რომელშიც ყველა მიმართულების ენათმეცნიერები მიიღებენ მონაწილეობას (კ.ჩარკვიანი. სტალინთან ურთიერთობის ეიზოდები)“.

¿Por qué plantea la cuestión para que solo la prensa georgiana pueda criticar la teoría de Marie? Este no es un problema local. Debería publicarse en una editorial nacional, y no debería ser un discurso crítico unilateral contra la teoría de Marie, sino una discusión sobre lingüística en la que participarán lingüistas de todos los ámbitos de la vida (C. Charkviani. “Episodios de relación con Stalin”).”⁴⁴

La otra razón, según Bolqvadze Tinatin, es la relación entre la República China y la Unión Soviética. En 1949 comenzó un periodo de estrecha relación con la República China tras el triunfo de la revolución comunista, y en 1950 se culmina con un acuerdo

44 Oniani, Grigol. ონიანი, გ. „სტალინი და ნიკო მარი. თბილისი“. 2017. გვ.23-24. “*Stalin y Marr Nikolai*”. Tbilisi 2017. pp.23-24.

de colaboración entre ambos países. Bolqvadze también se basa en los recuerdos de Charkviani, según el cual, en 1949, en el 70 aniversario de Stalin, un invitado de honor fue Mao Zedong, que se sentó junto al líder:

“...აღბათ სტალინი გრძნობდა უხერხულობას, რომ საბჭოეთში აღიარებული ერთადერთი ლინგვისტური თეორია ჩინურს პრიმიტიულ ენად განიხილავდა, მაშინ როცა პოლოტიკური კონიუქტურა დღის წესრიგში აყენებდა მოხსნილიყო ყველა ის დაბრკოლება, რომლებსაც თუნდაც იოტისოდენად შეეძლო შეეშალა ხელი საბჭოეთისა და კომუნისტური ჩინეთის დაახლოებისთვის.”

"... Quizás Stalin se sintió avergonzado de que la única teoría lingüística reconocida en la Unión Soviética considerara al chino como un idioma primitivo, mientras que la coyuntura política puso en la agenda todos los obstáculos que podrían incluso entorpecer a la Unión Soviética y la China comunista".⁴⁵

45 Bolqvade, Tinatin. ბოლქვაძე, თ. „საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი: ნ.მარი, ი. სტალინი, არნ. ჩიქობავა“ უნივერსალი. 2018.გვ.179. *Triangulo georgiano de la investigación lingüística soviética: Marr Nikolai, J. Stalin, Arn. Chiqobava*. Universali. 2018. P.179.

Imagen 10. La celebración de Stalin. Moscú. 1949.

(Fuente: https://es.wikipedia.org/wiki/Ruptura_sino-sovi%C3%A9tica)

Según la opinión de Tinatin Bolqvadze, este fue un motivo principal del rechazo y el ridículo generalizado de la teoría japética, que el propio Stalin no evitó. En el punto de la carta de Charkviani, donde se habla sobre la imposibilidad de un lenguaje humano común en un país socialista, escribe que estos son tonterías de Marr – “*Это глупости Марра*”.⁴⁶

Y finalmente, surge una pregunta legítima: ¿Stalin tenía algún interés en el País Vasco?

Se necesitan más investigaciones para dar una respuesta completa. En este momento solo tenemos una carta, en la que el autor menciona que la vascóloga georgiana Greta Tchantladze, mientras estaba en la Universidad de Sorbona para

46 Bolqvadze, Tinatin. ბოლქვაძე, თ. „საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი: ნ.მარი, ი. სტალინი, არნ. ჩიქობავა“ უნივერსალი. 2018.გვ.141. *Triangulo georgiano de la investigación lingüística soviética: Marr Nikolai, J. Stalin, Arn. Chiqobava*. Universali. 2018. P. 141.

practicar, ha encontrado material en el archivo de vascólogo profesor Jean Duclos⁴⁷, según la cual ésta claro qué desde la edad escolar, Stalin conoció la vida y las actividades de los monjes georgianos en la montaña de Athos y las obras de los vascólogos. Tenía un plan similar al de Ioane Atoneli, para ir al País Vasco con 40 amigos del colegio. Aunque, “Soselo” (un nombre escolar de Stalin) no pudo llevar a cabo el plan, su interés en el asunto fue inmenso.

Ofrece esta sección de la carta del profesor I.Sikharulidze:

“... მოგვიანებით, როცა სოსელო სტალინი გახდა, არც მაშინ შეუწყვეტია ფიქრი ბასკთა და ქართველთა სავარაუდო ნათესაობის შესახებ. ნიკო მარმა პირადად მიაჩნდა სტალინს წიგნი „Из Пиренеиской Гурии“ სტალინს მიაჩნდა, რომ ამ წიგნში მეტი იყო ეთნოგრაფია ვიდრე ენობრივი მომენტები. (სიხარულიძე, ი. „ნიკო მარი/ შოტლანდიელი ქართველი და მისი მოწაფეთა მოწაფე ბასკოლოგი გრეტა ჩანტლაძე-ბაქრაძე“. 23/03/2015).“

“Más tarde, cuando Soselo se convirtió en Stalin, no dejó de pensar en el posible parentesco de vascos y georgianos. Niko Marma le presentó personalmente a Stalin el libro " Из Пиренеиской Гурии“. Stalin creía que este libro contenía más etnografía que momentos lingüísticos" (Sikharulidze, I. "Nikolay Marr - Scottish Georgian y su estudiante, la bascóloga Greta Chantladze-Bakradze" 23/03/2015).”⁴⁸

47 No hemos podido localizar un vascólogo con este nombre.

48 Sikharulidze, Iuri. სიხარულიძე, ი. „ნიკო მარი_შოტლანდიელი ქართველი და მისი მოწაფეთა მოწაფე ბასკოლოგი გრეტა ჩანტლაძე-ბაქრაძე“. “Nikolay Marr-Georgiano escocés y alumna de sus alumnos Greta Chantladze-Baqradze” 23/03/2015 <http://gurianews.com/article/mtavari/sazogadoeba/26165>

El investigador georgiano de la nueva generación de la filología y la lingüística Mikheil Qurdiani también dice que la teoría Japética y concretamente el hipótesis vasco-caucásica son las teorías "estropeadas" por diversas razones.

En primer lugar, por la propia la teoría de “dos Iberia”: Según Qurdiani, la teoría vasco-caucásica se basó en un término extranjero tanto para los georgianos, como para vascos. “Iberia” y los “iberos” es un término introducido por los griegos y romanos para denotar a los georgianos y los autores ancianos georgianos no utilizaban este término y traducen siempre como “georgiano” (ქართველი). También subraya, que aún no aprobado la relación entre los vascos y los iberos de la Península Ibérica y los vascos están aislados.

La segunda razón de la decadencia de la teoría es la interferencia de los diletantes, que se produce por el gran interés del tema sobre el “parentesco vasco-georgiano”. Como señala Qurdiani, el investigador vasco Koldo Mitxelena observaba las investigaciones soviéticas sobre hipótesis vasco-caucásico con gran interés, y tenía grandes expectativas. Sin embargo, sus esperanzas se desvanecieron, porque se publicaban argumentos completamente infundados. La pequeña obra de René Lafon sobre la coincidencia de sonidos, que era como una luz de las investigaciones de esta época, publicada en 1948, no cayó en sus manos. Además, solo se dio a conocer a la comunidad científica en general en 1998, a través de Ian Braun. Es un editor de la obra multi lingüística “Euscaro-Cavcasica. Historical and Comparativa Studies on Kartvelian and Basque”.⁴⁹

Se puede decir, que Qurdiani vio el problema en la persona misma de Marr, porque Marr escribió en un lenguaje difícil, y casi nunca no explicó las formas en que llegó a tal o cual decisión:

„ნიკო მარი, რა თქმა უნდა, გენიოსი იყო მაგრამ, მისი მთავარი ნაკლი მდგომარეობდა იმაში, რომ, როდესაც ის წერდა

49 Qurdiani, Mikheil. იბერიულ-კავკასიურ ენათა ნათესაობის პრობლემა.(საკითხის მდგომარეობა და პერსპექტივები). კავკასიოლოგიური ძიებანი. Caucasiologic Papers. 2010. გვ.282. *El problema ibero-caucásico. (El estado y las perspectivas sobre el tema)*. Estudios del Cáucaso. 2010. p. 282.

სტატიას, დარწმუნებული იყო, რომ წერდა თავისი თავისთვის, ან ვიღაცისთვის, ვინც ასევე ერკვეოდა ამ პრობლემებში, როგორც თვითონ. ავიწყდებოდა ახსნა, ეჩვენებინა გზა, როგორ მივიდა ამ გადაწყვეტამდე.“

“Claro que, Nikolay Marr fue un genio, pero su defecto principal era, que cuando estaba escribiendo un artículo, estaba seguro de que lo estaba escribiendo para si mismo, o para alguien que también entendía estos problemas como el mismo. Olvidando explicar, mostrar la forma en que llego a esta solución.”⁵⁰

50 Qurdiani, Mikheil. ქურდიანი, მ. „მიხეილ ქურდიანის ბოლო საჯარო ლექცია - ბასკური ენის ადგილი იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახში“. გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალი. ქუთაისი. 2010. N9-10. გვ.73. “*Ultima conferencia publica de Mikheil Qurdiani – el lugar del euskera en la familia de lenguas ibero-caucásicas*”. Revista de la Academia Científica de Gelati. Qutaisi.2010. გვ. 65.

4.- Estado del problema vasco-caucásico en Georgia. La segunda mitad del siglo XX.

Aunque la teoría lingüística ha quedado desacreditada por muchas circunstancias, el interés por el posible parentesco vasco-caucásico no ha disminuido. Especialmente desde que Marr tuvo observaciones significativas sobre los sonidos. El lingüista Arnold Chikobava, que estaba ideológicamente en el campo opuesto de los marxistas, en su curso de introducción a la lingüística señala que los idiomas relacionados se deriven de los dialectos de la misma lengua, mientras que el euskera pertenece a la familia ibérico-caucásica, y sus raíces distantes estaban conectadas con el idioma de los antiguos hititas (Hatti. Siglo XVII-XII a.C.).

„ამჟამად, ყველა ეს ენა- ბასკურისა და უბიხურის გარდა, რომელიც თურქეთში 1864 წლიდან მთლიანად გადასახლებული ენაა - გვხვდება კავკასიაში. ისტორიულად კი ისინი ხეთურ იბერიულ ენათა ოჯახის გადმონაშთს წარმოადგენენ“.

“Actualmente, todos estos idiomas, excepto el vasco y el ubykh, que han sido completamente exiliados a Turquía desde 1864, se encuentran en el Cáucaso. Históricamente, recuerdan a la familia de lenguas ibéricas hititas”.⁵¹

Según Chikobava, el parentesco vasco-caucásico se trata de un problema de trascendencia histórica y cultural, y para cuya solución es necesario formar personal tanto caucasólogo como vascólogo.

51 Chikobava, Arnold. ჩიქობავა, არნ. ენათმეცნიერების შესავალი. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. თბილისი 2008. გვ. 299-300. *Introducción a la lingüística*. Universidad de Estatal de Tiflis. Tbilisi 2008. Pp. 299-300.

Después de Marr, sus discípulos continuaron la línea de investigación sobre la lengua euskera. Uno de ellos más destacados es Dzidziguri Shota que era un autor de muchas referencias sobre Euskadi. El primer trabajo fundamental sobre este tema es un libro “Los vascos y georgianos” publicado en el año 1982. Este trabajo era el primer paso del establecimiento de la vascológia en Georgia. En este libro se ofrece una información completa para los lectores georgianos sobre los dos Iberias y sus relaciones desde la antigüedad. También se incorpora información sobre la historia y cultura de Euskadi y su lengua. Según él, cuando habla sobre la hipótesis vasco-caucásico señala que tiene visos de verosimilitud: “En vascológia, esta hipótesis parece ser la más sustentada”. En su opinión, las conexiones entre el País Vasco y el Cáucaso existen realmente, pero un análisis lingüístico superficial no será suficiente para descubrir estas conexiones, “porque tenemos que buscar este parentesco de un modo más profundo (ეს ნათესაობა სიღრმეებში უნდა ვეძებოთ).”⁵² En el artículo del mismo autor “Lingüística ibero-caucásica” que ha publicado en 1946, la clave más importante para este problema es el idioma “Svan”, que según Marr, es una lengua más vieja entre las lenguas georgianas.

Dzidziguri jugó un papel importante en el desarrollo de vascológia en Georgia, así como en la profundización de la cooperación con los lingüistas españoles y vascos. Por ejemplo, en 1984 Georgia invitó al vascólogo Antonio Tovar a que impartiera un seminario sobre la lengua vasca en la Universidad Estatal de Tbilisi.

52 Dzidziguri, Shota. დიდიგური, შ. ბასკები და ქართველები. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1982. გვ.138. *Los vascos y georgianos*. Georgia soviética. Tbilisi 1982. P.138

Imagen 11: Conferencia de Antonio Tovar sobre el vasco en la Universidad de Tiflis (Georgia. Octubre. 1984). Fuente: http://www.cervantesvirtual.com/portales/tovar/imagenes_ultimos/imagen/32/

Se puede decir que con su participación directa se inició la inclusión de un curso de euskera en el programa de la Universidad Estatal de Tiflis en 1975. Fue invitado el famoso lingüista ruso y especialista del euskera Yuri Zitsar, siendo sus años de actividad en Georgia en la Universidad Estatal de Tiflis entre 1976-1990. En el mismo año se estableció la “Sociedad para el Estudio de la Lengua y la Cultura Vasca” en la Academia de Ciencias de la RRS de Georgia.

გვეყავს ასპირანტები, რომელთა მომზადებას ხელმძღვანელობს ახალი ქართული ენის კათედრა. აკადემიაში ინტენსიურად მუშაობენ ახალგაზრდა ბასკოლოგები (ლინგვისტი, ეთნოგრაფი). ყალიბდება ბასკოლოგიური ლიტერატურის ბიბლიოთეკა. ქვეყნდება სპეციალური ნაშრომები. დამყარებულია ახლო ურთიერთობა „ბასკური ენის სამეფო აკადემიასთან“ (ქ.ბილბაო). ჩვენს პირველ ნაბიჯებს ამასთან დაკავშირებით ფართოდ გამოეხმაურა ესპანეთის პრესა“. გვ.137. ბასკები და ქართველები.“

“Tenemos los aspirantes, su preparación es supervisada por el departamento de Nueva Lengua Georgiana. En academia están trabajando sistemáticamente los vascólogos jóvenes (lingüistas, etnógrafos). Se establece una biblioteca de la literatura científica sobre el problema vasco-caucásico. Igualmente se estableció una relación estrecha con la Real Academia de la Lengua Vasca. La prensa española respondió con interés a nuestros primeros pasos.”⁵³

Entre los estudiantes del euskera destacaron Makharoblidze Tamar, y Tchantladze Greta, que continuaron trabajando posteriormente en la lengua y cultura vasca. Las obras de Tamar Makharoblidze son puramente lingüísticas. Ella estudia las relaciones de ergativo y pasivo entre la lengua euskera y las lenguas kartvelianas (georgianas).

La carrera de la investigadora Greta Chatnladze-Baqradze en el campo vasco-georgiano empezó en 1972, en la universidad estatal de Tiflis. Su profesor era Dzidziguri, y luego estaba trabajando con Juri Zitsar (1928-2009). El interés de Greta es los datos arqueológicos de País Vasco, la mitología y folclor de la gente muy antigua. Es una investigadora de la historia y cultura vasca y es un miembro de la “Real Academia de la Lengua Vasca”. En su artículo: “San Andrés en País Vasco y en Georgia, y el análisis de algunos rituales religiosos teniendo en cuenta material georgiano” el autor subrayando la misión religiosa de San Andrés para los pueblos relacionados lejanos.

“გადმოცემის თანახმად, ბასკეთის უძველეს ქალაქ გერნიკაში პირველ საუკუნეში ანდრია პირველწოდებულს დაურგავს მუხა, რომელიც ბასკებისთვის უწმინდესია. ამ მუხის ქვეშ იკრიბებოდა და დღესაც იკრიბება ბასკეთის უხუცესთა საბჭო. ისინი იხილავდნენ

53 Dzidziguri, Shota. ძიძიგური შოთა. ბასკები და ქართველები. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1982. გვ.137. *Los vascos y georgianos*. Georgia soviética. Tbilisi 1982. P.137.

ესპანეთისა და საფრანგეთის ხელისუფლებისგან ბასკური ფუეროსის დაცვის საკითხებს.”⁵⁴

“Según la leyenda, en Guernica, que es la ciudad antigua vasca, San Andrés planteó un roble aquí en el siglo I. Roble es sagrado para los vascos. Un consejo de ancianos vascos se reunió bajo el roble para discutir la protección de los “fueros vascos”.

Es interesante que coincida la leyenda de que un apóstol del siglo I fuera al País Vasco y Georgia, pero en esta referencia hay otra información que tiene la característica espiritual y si consideramos que muchos cultos y rituales locales se transformaron en el cristianismo, por ejemplo, en Georgia el culto de Luna se transforma en la cara de San jorge. En el País Vasco tenemos el culto de Roble, del Árbol, que por supuesto nada tiene que ver con el cristianismo. En el mismo artículo hay una poesía conocida de José María de Iparragirre Bareldi (1820-1881) que se llama “Guernicaco arbola”.

“Mila urte inguru da esaten dutela

Jainkoan jarri zuela Guernicaco arbola

Zaude bada zutikan Orain da denbora

Eroritzen bazera arras galdu gera”.

Está claro que el roble es un árbol sagrado para los vascos y asociaba con la esfuerza de la nación vasca, con la imagen patria.

Para comparar, en la mitología georgiana y la creencia de las tribus georgianos hay una poesía también en el folclor, donde el roble se equipara con la patria y los insectos (მუმლი) son enemigos, los cuales rodean el árbol. Sin embargo, el roble siempre está vivo. En una versión esta poesía era como la canción ritual y terminaba con un baile alrededor del roble.

54 Tchantladze, Greta., ანდრია პირველწოდებული ბასკეთსა და საქართველოსი და ზოგი რელიგიური რიტუალის ანალიზი შესაბამისი ქართველური მასალის გათვალისწინებით“ ქართველური მემკვიდრეობა. ტომი V. ქუთაისი 2001. გვ.294. “*San Andrés en País Vasco y en Georgia, y el análisis de algunos rituales religiosos teniendo en cuenta material georgiano*”. Herencia Kartveliana. Vol. V. Qutaisi 2001.p. 294.

Tenemos la oportunidad de ver un cuenco de la plata ritual georgiano de una antigua tumba de Korgan, que se remonta el II milenio a.C., en plena la edad del Bronce (conservado en el Museo Simon Janashia de Georgia). En la historiografía esta época se denomina “cultura de Trialeti” (que abarca los milenios III y II a.C.), y es el heredero de la cultura de Kurá-Araxes. Cuando los investigadores hablan sobre este periodo, inciden en que es importante para la investigación del problema vasco-caucásico. Según Mikheil Qurdiani, el arqueólogo georgiano Iulon Gagoshidze dice que esta cultura de Trialeti es el remanente en el Cáucaso de la anterior cultura de Kurá-Araxes (Cultura Kurá-Araxes o cultura transcaucásica temprana, fue una civilización que existió desde el 3400 a.C. hasta alrededor del 2000 a.C. Los marcos cronológicos y geográficos fueron establecidos por el arqueólogo y etnógrafo ruso Boris Alekseevich Kuftin 1892-1953), que incluye los territorios de Armenia, Georgia y Azerbaiyán también:

„ე.წ. მტკვარ-არაქსის კულტურა ერთადერთია, რომლის ნაკვალევი დასავლეთ ევროპაშიც – დუნაისპირეთი, კარპატები, პირენეი და სხვ. – არის დადასტურებული.“

“La llamada cultura Kurá-Araxe es la única cuyas huellas se confirman en Europa Occidental - alrededor del rio Danubio, Los montes Cárpatos, Pirineo, etc.”⁵⁵

Curiosamente, la posible conexión de la civilización de Kurá-Araxe con el continente europeo está directamente relacionada con la teoría de la migración terrestre de Nikolay Marr.

55 Qurdiani, Mikheil. ქურდიანი, მ. „მიხეილ ქურდიანის ბოლო საჯარო ლექცია - ბასკური ენის ადგილი იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახში“. გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალი. ქუთაისი.2010. გვ.73. ოქტომბერი-ნოემბერი. N9-10. გვ.73. “Ultima conferencia publica de Mikheil Qurdiani – el lugar del euskera en la familia de lenguas ibero-caucásicas”. Revista de la Academia Científica de Gelati. Qutaisi.2010. p.73.

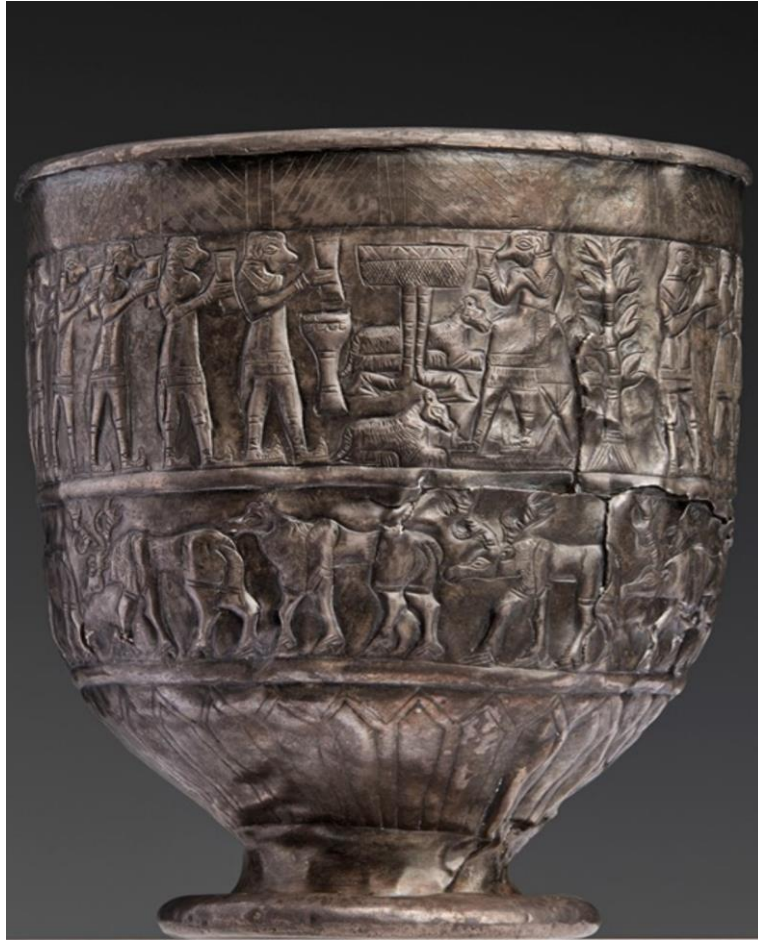

Imagen 12. El cuenco de plata de Trialeti. III milenio a.C. (Fuente: <https://nationalgeographic.ge/trialetis-verckhlis-tasi/>)

El cuenco de plata ésta dividido en dos niveles. En el nivel inferior hay una procesión de animales. En el nivel superior hay los hombres con máscaras de animales, que portan vasos en sus manos. Se dirigen al “sacerdote”, detrás del cual se presenta el árbol de la vida. El culto de los arboles o plantas se evidencia en muchas culturas europeas, aunque en los antepasados de los georgianos tuvo un significado especial, como en el pueblo vasco. Según el historiador georgiano Ivane Javakhishvili, los restos de la adoración de los árboles aún se conservan en todas las regiones de Georgia:

“მეტადრე მუხის თაყვანისცემა იყო გავრცელებული. ხევსურეთს და ფშავლებს, (საქართველოს აღმ. მთიანეთი) მაგალითად სწამთ, რომ არსებობს განსაკუთრებული მუხის ანგელოზი.

“La adoración al Roble era especialmente común. En las montañas del este de Georgia crearon, por ejemplo, que existe el ángel de Roble”.⁵⁶

სამეგრელოში სწამთ ტყის მეფის არსებობა „ტყაში-მაფა“.

En el oeste de Georgia, entre los Mingrelianos existe la creencia del “Rey del Bosque”.⁵⁷

Además, la investigadora georgiana Greta Tchantladze nos ofrece su observación lingüística sobre nombre de “roble” en el idioma mingreliano, que es un miembro del grupo de idiomas georgianos. En este idioma, el roble es considerado un árbol sagrado y se llama “დიდი მუხა // gran roble”, que ese traduce como “ჭკონდიდი//Chkon-didi”, que compara con uno de los 13 nombres vascos del roble, que es “ezkanda”.⁵⁸

La segunda observación interesante de esta investigadora es sobre “Ohacoan”- La cama de los niños, en el dialecto de euskera navarra. Según autor, esta palabra significa “en cuna”, donde “ohaco” es una raíz, “a” es un article y “n” es la forma de plural. En el idioma kartveliano de Svaneti, esta una forma antigua de la cuna georgiana, que suena así: “Hacavan” (ჰაკავან).⁵⁹ Esta forma se recoge en un proverbio del escritor vasco Arnaut Oihenarte del siglo XVII.

“Ohacoan dena ikasteen, nekez da gero ahazten.”
“Lo que se aprende en la cuna, después se olvida con dificultad.”

56 Javakhishvili, Ivane. ჯავახიშვილი, ივანე. ქართველი ერის ისტორია. ტომი I. გვ. 100. *Historia de la nación georgiana*. Vol. I. p.100.

57 Javakhishvili, Ivane. ჯავახიშვილი, ივანე. ქართველი ერის ისტორია. ტომი I. გვ. 102. *Historia de la nación georgiana*. Vol. I. p.102.

58 Tchantladze, Greta. „ბასკურ-ქართული ეთნო-ლინგვისტური პარალელების ანალიზისთვის. ქართველური მემკვიდრეობა. ტომი IV. ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. 2000. გვ. 374. *Para el análisis de los paraleles de la Etnia-lingüística vasco-caucásico*. Herencia georgiana. Qutaisi Estatal Universidad. 2000. P.374.

59 Tchantladze, Greta. „აკვანი და მასთან დაკავშირებული ატრიბუტიკა ქართველურსა და ბასკურ ეთნო-ლინგვისტურ სივრცეში.“ ქართველური მემკვიდრეობა. ტომი VI. ქუთაისი.2010. გვ. 229. *La cuna y su atributica en área etnia-lingüística de vasco y georgiano*. Herencia georgiana. Vol.VI. Qutaisi 2010. P.229.

„ის რაც შეისწავლება აკვანში, სამწუხაროდ დავიწყებას ეძლევა.“

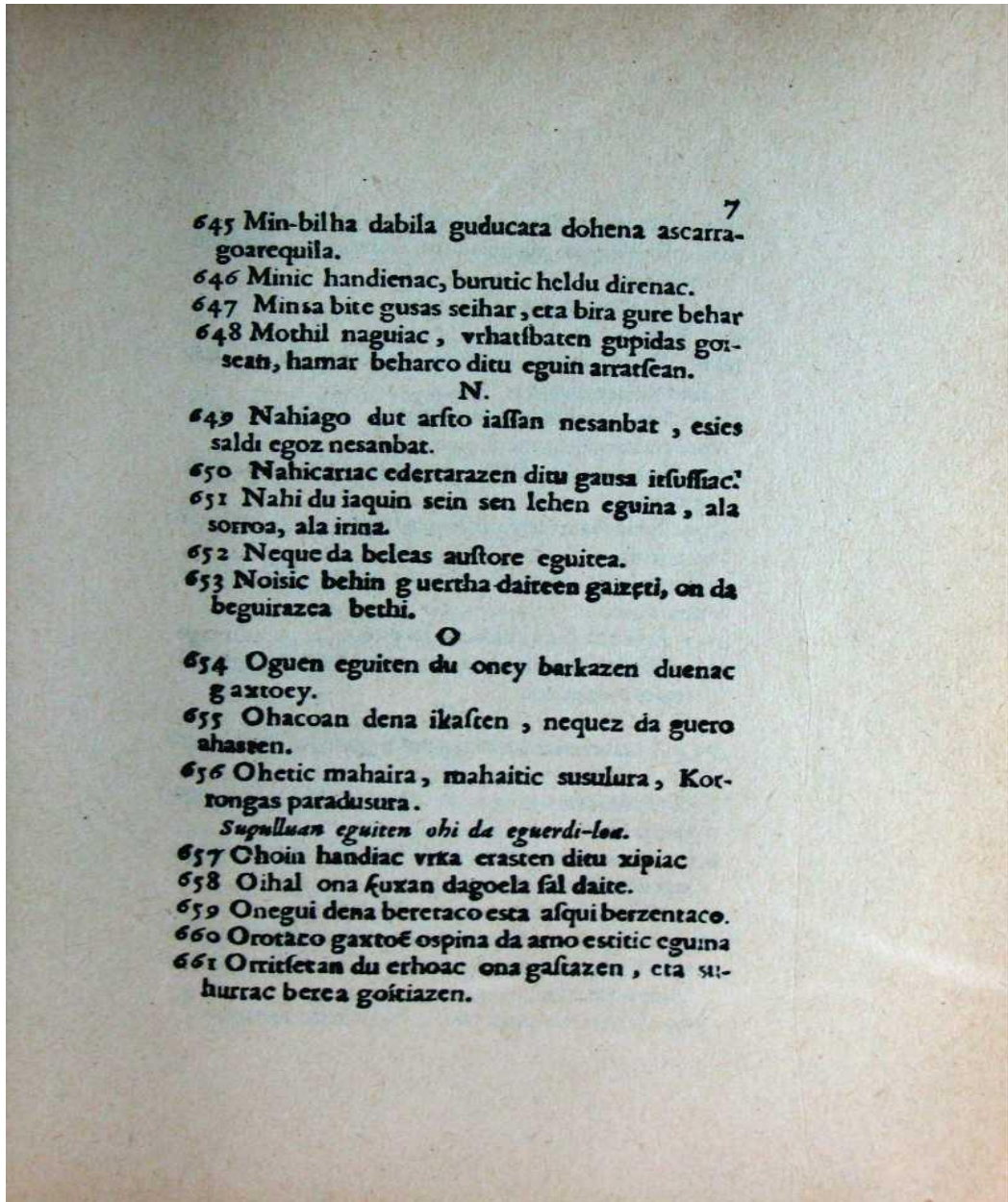

Imagen 13: Arnaut Oihenart. LES PROVERBES BASQUES. RECVEILLIS PAR
LE S'D'OIHNEART, PLVS LES POESIES. 1657. Fuente:

<https://bvpb.mcu.es/es/consulta/registro.do?id=404606>

En el mismo artículo, Tchantladze habla sobre la canción de cuna vasca, que fue recogida por Humboldt en 1816 y se cree que fue inventada por un desconocido vasco trovador en el siglo XIV:

Duerme mi niño, duerme te luce rito

De la mañana.

Nanita nana, nanita nana.

Duerme te luce rito de la mañana.

Y en el dialecto guipuzcoano:

Arutxo txikia seaskan dago

Zapi xutitan txit bero

Amonak dio nanita nana

Txacur aundi bat etterrico da

Zuk ez baduzu egiten lo:

Orregatican, ene pottolo

Egin agudo nanita nana.

„თუ გავითვალისწინებთ რომ ბასკურ დიალექტებზე ნანა-ნენა არის დედაც და ბებიაც შესაძლებელია აქ არის შვილის ან შვილიშვილის მიმართ დედის ან ბებუის მიმართა _ „დაიძინე ბებუიკო“, „დედიკო“.“

Dado que en los dialectos vascos “nana”/”nena” significa madre y abuela, también, es posible dirigirse al hijo o al nieto de madre o abuela”.⁶⁰

60 Tchantladze, Greta. ჩანტლაძე, გრეტა. „აკვანი და მასთან დაკავშირებული ატრიბუტიკა ქართველურსა და ბასკურ ეთნო-ლინგვისტურ სივრცეში.“ ქართველური მემკვიდრეობა.

Debe señalar que en dialectos georgianos “nena”/”nana” tiene el mismo significado, ... en el diccionario georgiano de Suljhan-Saba Orbeliani (1658-1728), “nana” es la persona confiable y cariñosa: “ნანა-სანდომი, საამო”⁶¹.

El filólogo y lingüista georgiano Mikheil Qurdiani hace a este respecto unas observaciones significativas. En su opinión, las consonancias de los sonidos son más importante para la investigación de las lenguas relacionadas y nadie ha prestado mucha atención a este tema desde Marr. No fue hasta 1948 que la pequeña obra de Rene Lafon vio como una luz, aunque hasta 1998 esta obra también fue por alguna razón prácticamente desconocida. En 1998, el investigador polaco Jan Braun publicó su libro “Euscaro-Caucasica. Historical and Comparative Studies on Kartvelian and Basque” (Warszawa. DIALOG.). El libro contiene los resultados de un estudio histórico comparativo de las lenguas vasco-georgianas, entre ellos la obra de Rene Lafone.⁶²

Su papel especial fue encontrar la transición de los sonidos georgianos al vasco.

ძ _ s/c

ც _ c/s

წ _ tx/sh

Según Qurdiani, la hipótesis de la relación de las lenguas georgianas y vascas estaba basando antes en simples creencias, pero después de la década de los 80 del siglo XX, ha comenzado a basarse en una nueva serie de las investigaciones lingüísticas más profundas. Los sonidos consonantes se verifican con tres niveles (verificación con materiales, sistemas gramaticales y tipológicamente), lo que es muy importante para establecer la relación entre los idiomas. Y luego es necesaria algunos puntos, entre ellos

ტომი VI. ქუთაისი.2010. გვ.231. *La cuna y su atributica en área etnia-lingüística de vasco y georgiano*. Herencia georgiana. Vol.VI. Qutaisi 2010. P.231.

61 Suljan-Saba Orbeliani. სიტყვის კონა ქართული, რომელ არს ლექსიკონი. ს.იორდანაშვილის რედაქციითა და წინასიტყვაობით. საქართველოს სსრ სახელმწიფო გამომცემლობა. თბილისი 1949. გვ.252. *Sitkuiskona (Diccionario georgiano)*. Edición de Georgia soviética estatal. Tbilisi.1949. P.252.

62 Qurdiani, Mikheil. იბერიულ-კავკასიურ ენათა ნათესაობის პრობლემა.(საკითხის მდგომარეობა და პერსპექტივები). კავკასიოლოგიური ძიებანი. Caucasiologic Papers. 2010. გვ.282. *El problema ibero-caucásico. (El estado y las perspectivas sobre el tema)*. Estudios del Cáucaso. 2010. P.282.

son dos importantes para la investigación del parentesco de las lenguas vasco-georgiano es el establecimiento de la patria ancestral de una etnia que hablaría el ancestro lingüístico común, pasando luego al esfuerzo por su reconstrucción.

En cuanto a la opinión sobre la migración, Qurdiani está de acuerdo con la hipótesis de una migración desde el Cáucaso: – „კვალი ცალმხრივია, ჩანს აქედან იქით მიმავალი.“ (“La huella de la migración es unilateral, visible desde aquí hasta más allá.”)⁶³ porque a su entender se basa en el lenguaje, que sería la fuente más infalible. Según el, se ha recuperado la terminología de la metalurgia y la agricultura en el nivel lingüístico común, lo que ésta directamente relacionado con el Cáucaso en la época en que se iba a producir la supuesta migración, el milenio IV, a.C.

Finalmente, en el periódico “Natural de Georgia” del año 1976 se publicó un artículo sobre el análisis de variedades de trigo. El investigador habla sobre “Triticum Spelta” o “trigo espelta” y una variedad de trigo georgiano (makha), cuyo nombre científico es “Triticum Macha”, y que es un paleorelictos de la cultura de trigo. El área de distribución de Makha son las regiones montañosas del oeste de Georgia, tanto como de espelta: Es un cereal adaptado a climas duros, húmedos y fríos.⁶⁴ El laboratorio realizó un análisis clásico de la investigación genética: análisis híbrido. Mestizaron dos variedades de Espelta de Asturias y Alemania. Se constató que el mestizaje de Macha con Spelta de Asturias se desarrollaba con éxito. En el segundo caso, las plantas murieron en el período inicial. Como dice el investigador, este es el resultado de la interacción de genes dominantes. Se sabe que Macha tiene genes N, y dado que el cruzamiento con espelta no da lugar a plantas necróticas, es concebible, que las plantas de origen asturiano contengan los mismos genes.

63 Qurdiani, Mikheil. ქურდიანი, მ. „მიხეილ ქურდიანის ბოლო საჯარო ლექცია - ბასკური ენის ადგილი იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახში“. გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალი. ქუთაისი.2010. ოქტომბერი-ნოემბერი. N9-10. გვ.74. “*Ultima conferencia publica de Mikheil Qurdiani – el lugar del euskera en la familia de lenguas ibero-caucásicas*”. Revista de la Academia Científica de Gelati. Qutaisi.2010. P. 74.

64 https://es.wikipedia.org/wiki/Triticum_spelta

Imagen 14: Espelta. Fuente: https://es.wikipedia.org/wiki/Triticum_spelta

5.-Diplomacia pública.

El siglo XX – inicio de relaciones culturales entre los vascos y georgianos.

Algunos de los procesos políticos en el siglo XX, que fueron planeado según líderes ambiciosos de este siglo y desembocaron en guerras, se basaron en discursos sobre razas dominantes y las teorías lingüísticas que, de alguna manera, se han convertido en herramientas ideológicas. A pesar de la existencia de este tipo de hechos, la teoría lingüística de Marr Nikolay y el parentesco posible de los idiomas georgiano y vasco despertó gran interés en los centros científicos. También, la población georgiana en general mostró buena voluntad hacia la nación vasca. En la primera etapa, cuando los vascos aparecieron en Georgia, encontraron exactamente esta amabilidad. Luego fue la guerra y la compasión en uno por otro, como hemos visto en el caso de la expedición del fútbol, y luego en la llegada de refugiados, en pequeño número, a la Unión Soviética. Un numero bastante pequeño de matrimonios mixtos finalmente conectaron culturalmente a personas que vivían en diferentes partes de nuestro planeta.

El primer viaje de los vascos futbolistas en Georgia ocurrió en 1937. El grupo de los vascos llegó a la Unión Soviética a disputar una serie partidos con diversas repúblicas. Se llevaron a cabo un total de 9 partidos. En Tbilisi fueron dos los encuentros jugados. El día del 24 de julio, en la arena de “Dinamo Tbilisi” ganaron los vascos el partido 2:0, los autores de goles fueron Isidro Lángara y Minaev. También el día de 30 julio el equipo georgiano perdió. Sin embargo, los aficionados georgianos estaban sorprendidos por el juego de los visitantes. Según la prensa georgiana del momento, al partido asistieron más que 30 000 espectadores, y allí los vascos eran descritos como una gente heroica de España, quienes estaba luchando contra el

fascismo y su aliado el nazismo. La presencia de Lavrenti Beria (Mariscal político y jefe de la policía y el servicio secreto de URSS desde 1938 hasta 1953) en las filas de los espectadores le dio un toque político al partido. Sin embargo, este encuentro causó tal impresión en los georgianos que la prensa lleva mucho tiempo escribieron sobre los atletas vascos. Unos años después, escribió Martina Mintegui Bilbao en su libro “Mi Euscadi”: “conocí leyendas sobre jugadores vascos en Georgia”.⁶⁵

Desde los ochenta del siglo XX se fortalecieron las conexiones, como cultural tanto político. Por ejemplo, en 1988, durante el rodaje de “Vida de Don Quijote y Sancho”, con Miguel Sñanchez Infante (el productor de la película) estuvieron presentes los alcaldes de Bilbao José María Gorordo, de Alcasari Anastasio Lopes y de Santa-pola Francisco Conejero Bas.⁶⁶ Desde la década de 1990, después de la independencia de Georgia, fue una visita importante la del Lehendakari Juan José Ibarretxe a la Universidad de Estatal de Tiflis, donde leyó un informe sobre el pueblo vasco y la paz.⁶⁷ Allí recibió el título de Doctor Honoris Causa de esa Universidad.

Todo esto fue facilitado por el interés de los jóvenes georgianos por la lengua y culturas vascas, trabajo de traducción, colaboración de los investigadores georgianos y vascos y por supuesto la relación de las personas entre sí. Sin embargo, que la época era muy duró y todas las personas tenían el dolor de su propia misma, las relaciones entre vascos y georgianos en Georgia esta escrito en la historia humana con alfabeto de oro.

65 Martina Mintegui Bilbao. მარტინა მინტეგი ბილბაო. „ჩემი ბასკეთი“. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1972. გვ.26. *Mi Euscadi*. Georgia Soviética. Tbilisi. 1972. P.26.

66 სერვანტესმა დაგვახლოვა. საბჭოთა აჭარა. ბათუმი 1988. 17 თებერვალი. “*Servantes se acercó a nosotros*.” Batumi. 17 de febrero de 1988. p.2.

67 El lehendakari Ibarretxe, investido Doctor Honoris Causa por la Universidad de Georgia. https://www.elconfidencial.com/espana/2006-02-08/el-lehendakari-ibarretxe-investido-doctor-honoris-causa-por-la-universidad-de-georgia_530393/

Imagen15. Lehendakari Juan José Ibarretxe en la Universidad de Estatal de Tiflis, en 2006.

Fuente:

<https://www.google.es/search?q=Doctor%20honoris%20de%20Ibarretxe%20Universidad%20de%20Tiflis&tbm=isch#imgrc=xVz9U5-YZ-nBfM>

Los niños de la Guerra en Georgia

„გერმანელთა თვითმფრინავები ყოველდღე ბომბავდნენ ბილბაოს. ირგვლივ უბედურება ტრიალებდა. უმოწყალოდ იხოცებოდნენ ბავშვები და ბერიკაცები, ახალგაზრდა ქალები და დედაბრები. ... მორიგი დაბომბვის შემდეგ თავშესაფრიდან რომ გამოვედი ჩემი სახლი აღარ დამხვედრია. მეზობლები სახლის ნანგრევებში ჩამარხულ დედას მისტიროდნენ. დეიდაც გაქრა თვალთახედვიდან... მეხსიერებას ბინდი გადაეკრა. არ მახსოვს გემზე ვინ ამიყვანა, შორეულ გზაზე ვინ გამამგზავრა. მხოლოდ ბავშვებით სავსე გემი მახსოვს. ... გემი ტალღებს მიაპობდა, ჩვენ კი ვმღეროდით; არა, კი არ ვმღეროდით, ვტიროდით, ვკვნესოდით, ვქვითინებდით ...

ადიოს ბილბაო

ბილბაო მით...“

"Los aviones alemanes bombardearon Bilbao todos los días. Los problemas se arremolinaban alrededor. Niños y ancianos, mujeres jóvenes y abuelas murieron sin piedad. ... Después del siguiente bombardeo, cuando salí del refugio, no pude encontrar mi casa. Los vecinos lloraron a la madre enterrada en las ruinas de la casa. Mi tía también desapareció de la vista ... El recuerdo se oscureció. No recuerdo quién me llevó en el barco, quién viajó por el largo camino. Solo recuerdo un barco lleno de niños. ... El barco navegaba en las olas y nosotros cantamos; No, no cantamos, lloramos, suspiramos:

Adiós Bilbao

Bilbao mío...“⁶⁸

Durante la Guerra Civil de España, en 1936-1939, determinados círculos políticos vascos y españoles del bando republicano decidieron evacuar a niños a cinco países del mundo: Francia, Gran Bretaña, Bélgica, México, y la URSS. La evacuación hacia la Unión Soviética se realizó en dos etapas. En primer lugar, llegaron niños de Madrid, Málaga y de Almería. La segunda expedición se organiza en el País Vasco el 12 de junio de 1937, partiendo desde el puerto de Santurce de Bilbao.

“En total, el colectivo estaba compuesto por 2 895 niños y niñas (1 676 varones y 1 197 mujeres) de edades comprendidas entre los 3 y los 15 años. Partieron solos o con hermanos, huérfanos, hijos de representantes políticos de familiares aviadores, de padres que simpatizaban con los partidos de izquierda y/o que estaban alejar temporalmente de los horrores de la guerra.”⁶⁹

68 Martina Mintegui Bilbao. მარტინა მინტეგი ბილბაო. “ჩემი ბასკეთი“. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1972. გვ.14. *Mi Euskadi*. Georgia soviética. Tbilisi 1972. P.14.

69 José María Laso Prieto. El exilio de los niños españoles en la Unión Soviética. La guerra civil española (1936-1939). capítulo 2. Las distintas expediciones. <http://nodulo.org/ec/2003/n014p06.htm>

Salieron 1 538 niños con dirección a la Unión Soviética. Los padres y las personas responsables creían que este exilio era provisional y después de la guerra civil española todos los niños volverían a casa. Pero empezó la Segunda Guerra Mundial. Además, el régimen de Franco se estableció en España. Como nos cuenta un descendiente de Darío Suárez (un "niño de la Guerra" de Georgia), Franco se negó a devolver a España a los niños criados en la ideología comunista.

El caso es que, en la Unión Soviética, con los niños fueron acompañantes 75 personas, como cuidadores y médicos. Deberían haber estado entre ellos Dolores Ibárruri y José Díaz (este murió en 1942 en Tbilisi.), representantes del Partido Comunista de España. Al menos tenían una relación cercana con los niños.

„ხშირად მოდიოდნენ ხოლმე ხოსე დიასი და დოლორეს იბარური... დოლორესი ბასკია. ბასკ ბავშვებს ერთად შეგვყრიდა ხოლმე და ბასკურად გველაპარაკებოდა, ბასკური ენის დავიწყებისთვის გვტუქსავდა, გვამღერებდა ბასკურ სიმღერებს“

“Venían a menudo José Diaz y Dolores Ibárruri. ... Dolores es vasca. Hablaba y cantaba euskera con nosotros. Nos regañaba por olvidar el euskera.”⁷⁰

Esta debería haber sido la razón de Franco. De hecho, el destino de los niños en la Unión Soviética resulto ser muy difícil y pudieron regresar a su tierra natal casi 30 años después.

En 1941, el “Sitio de Leningrado” requirió la evacuación de los niños españoles a otra zona más segura. Durante el mismo período, se propagó una epidemia de fiebre tifoidea que provocó la muerte de varios niños. Empezó entonces, como hemos dicho, una nueva evacuación en distintas áreas. En Georgia los niños llegaron a esta república de diferentes maneras. Una parte fue traída de Tashkent, en 1942, donde estudiaron como obreros textiles durante un año. Fueron empleados en una fábrica textil que abrió

70 Martina Mintegui Bilbao. მარტინა მინტეგი ბილბაო. „ჩემი ბასკეთი“. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1972. *“Mi euskadi”*. Georgia soviética. Tbilisi 1972. Pp. 20-21.

en Tbilisi en ese momento. Según la nieta de Teresa Sagarzazu Garmendia, eran los jóvenes un total de 40 o 50 personas:

„ბებიაჩემი, მისი და-ძმა და სხვა ესპანელები, დაახლოებით 40-50-მდე ახალგაზრდა (თბილისის) კომბინატში სამუშაოდ გაგზავნეს.“

Mi abuela, sus hermanos y otros españoles, casi 40 o 50 jóvenes, enviaron a Tbilisi a trabajar en la fábrica de textil.”⁷¹

El segundo camino fue por el río Volga. Martina Mintegui Bilbao recuerda que llegaron a Astrakhan por el Volga, luego por el Mar Caspio hacia Bakú, y de Bakú a Tbilisi.

Desafortunadamente, no tenemos datos exactos, pero probablemente este número de los “españoles de Georgia” debería haber sido más de 50, según la memoria de Martina Mintegui y los hijos de Teresa Sagarzazu Garmendia.

Martina es una escritora y traductora vasca georgiana. Su libro que se llama “Mi Euskadi” es conocido como en Georgia tanto en España, en este libro muy emocional la autora describió su viaje en el País Vasco después de 29 años, en 1966 y en 1969, con el recuerdo de su camino desde el puerto de Bilbao hasta Georgia. Cuenta sobre las personas reales que estaban con ella. Según Mintegui Bilbao, algunos vascos o españoles que recibieron una carta de sus padres o familiares regresaron a su tierra natal en los años sesenta. Los que se casaron con georgianos se quedaron en Georgia. La mayoría estaban empleados en la Fábrica de textil. Hicieron amigos y a menudo se juntaban. Pudieron integrarse fácilmente en la sociedad georgiana, porque, como recuerdan, los georgianos los recibieron calurosamente. Incluso durante el tiempo difícil de la guerra, compartieron su propia comida:

„ომის დრო იყო... ერთ საკმაოდ დიდ ქარხანაში ვმუშაობდით. ქართველები სიყვარულს არ გვაკლებდნენ, ხშირად მჭადი და

71 “როგორ ვიცხოვრეთ ერთად 20 საუკუნეში საქართველოში”. ისტორიის მასწავლებელთა ასოციაცია იმსა. 2008-2011. გვ.59. “Como vivíamos juntos en el siglo XX, en Georgia”. La unión de los profesores de la historia IMSA. 2008-2011. P.59.

ყველი მოჰქონდათ, ზოგჯერ ხილი , ბოსტნეული. ესპანეთიდან წამოსვლის შემდეგ მჭადი პირველად თბილისში ვჭამე.“

“Era tiempo de la guerra... estábamos trabajando en una gran fábrica. A los georgianos no les faltaba amor por nosotros, a menudo traían arepa de maíz y queso, a veces frutas y verduras. Comí arepa de maíz en Tbilisi por primera vez desde que salí de España.”⁷²

Otra mujer vasca que conocemos es Teresa Sagarzazu Garmendia, quien era como una jefa de la comunidad española. Según su hija, el padre de Teresa era un Capitán del Barco (¿Pelayo?), en 1936 los franquistas le dispararon. Se llamaba Nicasio Sagarzazu. Teresa era una mujer muy activa, como recordó su amiga y compañera de trabajo, y tenía la relación estrecha con Dolores Ibárruri. En 2008, cuando empezó la guerra entre Rusia y Georgia, con la ayuda de la embajada española, los españoles que permanecieron en Georgia y sus familias fueron llevados a Francia en avión presidencial y luego a España. Entre ellos era Teresa. Su hija recordó:

„თვენახევარი ბილბაოში ვცხოვრობდით. ესპანეთის მთავრობა ყველანაირ პირობებს გვთავაზობდა, გვამლევდნენ ბინას, გვინიშნავდნენ დიდ პენსიებს. დედაჩემი დაჟინებით მოითხოვდა საქართველოში დაბრუნებას. მისი არგუმენტები იყო: ვერასოდეს ვუღალატებ იმ ხალხის სულს, ვინც მიმიღო, გამზარდა და პიროვნებად ჩამომაყალიბა. საქართველო ჩემთვის მეორე კი არა, პირველი სამშობლოა. 2008 წლის სექტემბერში უკვე საქართველოში ვიყავით, ხოლო 2009 წლის 30 ივნისს დედა გარდაიცვალა (მარინა ლალიაშვილი).“

“Vivimos en Bilbao un mes y medio. El gobierno español nos ofreció todas las condiciones, nos dieron un apartamento, nos dieron grandes pensiones.

72 Martina Mintegui Bilbao. მარტინა მინტეგი ბილბაო. ჩემი ბასკეთი. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1972. გვ.23. *Mi Euskadi*. Georgia soviética. Tbilisi 1972. p.23.

Mi madre insistió en regresar a Georgia. Sus argumentos fueron: Nunca podré traicionar las almas de las personas que me aceptaron, me criaron y me hicieron una persona. Georgia no es mi segunda, es mi primera patria. Ya estábamos en Georgia en septiembre de 2008, y el 30 de junio de 2009 murió mi madre (Marina Laliashvili).”⁷³

Darío Suárez y Luis Fernández son amigos hasta al final de la vida. Cantaron juntos y participaron las actividades culturales en Tbilisi. Los dos tenían la educación superior. Después de estudiar Darío marchó a trabajar como un maestro de la fábrica de textil. Luis Fernández (1925 España – 1994 Tbilisi.), era también conocido por su nombre completo: Luis Álvarez Huaino Huerta Fernández. Se graduó de la Academia de Bellas Artes en 1965. Era pintor y director del estudio del departamento de animación en cine georgiano. Una de sus películas animadas, que se llama “Un sastre beso”, está relacionada temáticamente con su primera actividad en Georgia.⁷⁴

El niño español más conocido en Georgia Soviética era un hijo de Darío Suarez, que cantaba en la película “MZIURI”, con el grupo musical de los niños georgianos. En la película José Suárez se presentaba como amigo de los georgianos que canta en español.⁷⁵

73 “როგორ ვიცხოვრეთ ერთად 20 საუკუნეში საქართველოში”. ისტორიის მასწავლებელთა ასოციაცია იმსა. 2008-2011. გვ.61. *Como vivíamos juntos en el siglo XX, en Georgia*. La unión de los profesores de la historia IMSA. 2008-2011. გვ.61.

74 თერძი ბესო. Animación de Luis Fernandes:
<https://www.youtube.com/watch?reload=9&v=SPB4xYrhWmY>

75 ხოსე სუარესი. José Suarez. <https://www.youtube.com/watch?v=NAf6RnbOkeU>

Imagen16. Darío Suarez con su familia.

Fuente: <https://www.kvirispalitra.ge/public/28256-qfrankom-ganackhada-sabtcothakavshirshi-gafantuli-bavshvebi-chven-aghar-gvtcirdebaoq.html>

Otro vasco conocido en Georgia de nuestra época es Manuel Faundez Baranda. Nació el 8 de diciembre de 1959 en Tbilisi. Es un periodista y filólogo. Hoy es un maestro de la gastronomía y miembro de la asociación culinaria georgiana. Entre 2003-2008 fue el representante en Caucasia del centro de la investigación europea de Universidad de Madrid. También, en 2005-2009 era el representante del centro regional de investigación de España (PRESAL).⁷⁶

⁷⁶ Manuel Faundez Baranda. Diccionario biográfico. Biblioteca Parlamentaria Nacional de Georgia <http://www.nplg.gov.ge/bios/en/00006751/>

Imagen 17. Manuel Faundez Baranda

Fuente: <https://sputnik-georgia.com/tourism/20190314/244678079/Gastro-Tourism-and-culinary-diplomacy-Armenia-and-Georgia-unite-the-forces.html>

Xabier Kintana y su papel en el desarrollo de la relación entre País Vasco y Georgia

El conocido vascólogo Xabier Kintana es una persona más destacada, quien ha tenido la conexión más cercana con Georgia durante las últimas décadas. Es lingüista y miembro de la Academia de la Lengua Vasca - Euskaltzaindia. Su posición sobre la teoría del lenguaje es moderada y cree que en primer lugar es necesario una hipótesis desarrollada por los científicos vascos y georgianos para determinar la fecha probable de la migración. Entonces es necesario realizar trabajos arqueológicos en ambas áreas. Esta opinión es similar que otros investigadores como georgianos, tanto españoles, por eso no dejamos el tiempo por esto.

El papel más importante que tiene señor Kintana es la traducción de la poesía georgiana de Shota Rustaveli del siglo XII. Esta poesía es ahora conocida en muchos países, pero mientras Georgia todavía intentaba escapar de la mentalidad de la Unión Soviética, era importante presentarla al mundo civilizado con toda su dignidad. Hoy, se

cree que lo que comenzó en Europa en el siglo XIV en forma del Renacimiento, la centralización del hombre, la expresión de los sentimientos humanos en Arte o Literatura existió en el Reino de Georgia ya dos siglos antes. Es de destacar que la poesía fue escrita por un poeta de la corte real. Xabier Kintana tradujo la poesía a la prosa. Sin embargo, Rustaveli en euskera se considera una de las mejores versiones. Que tiene las palabras del traductor en la portada tanto en euskera como en georgiano:

„Euskaldunok hain ongi ezagutzen

Eta hainsbeste maite gaituen

Georgiaco Herri anaiari,

Esker onez.

Xabier Kintana

ჩვენს ძმებს - ქართველ ერს,

ვინაც ასე კარგად გვიცნობს და ვუყვარვართ ბასკები!

მადლიერების გრძნობით,

შაბიერ კინტანა.“

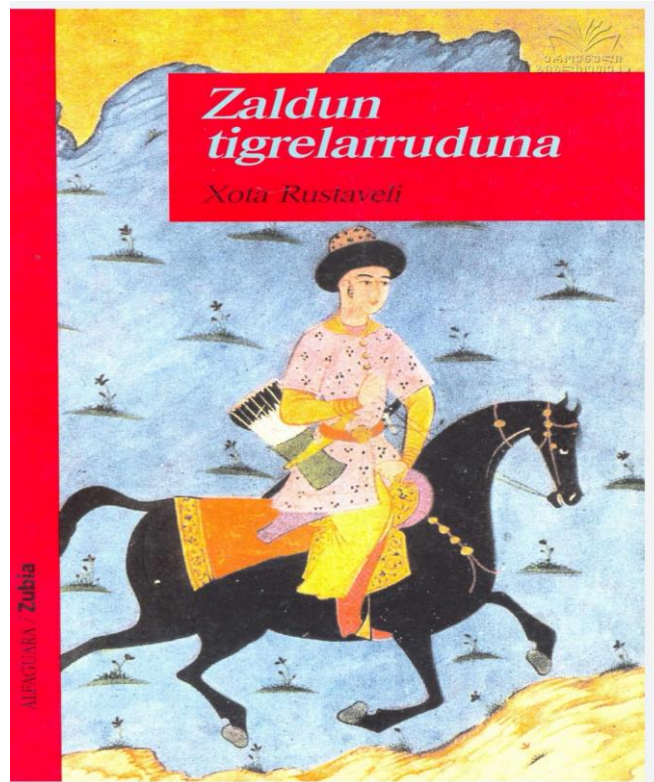

Imagen 18. Shota Rustaveli en euskera. <http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/282988>

Cinematografía

En 1971, la película georgiana "Minute World" se proyectó en el Festival de cine de San Sebastián. La actriz georgiana Sofiko Chiaureli fue premiada por su papel con el galardón la mejor actriz. La foto muestra el encuentro de los vascos con Sofiko. El gesto de los anfitriones - las espadas alzadas expresan la tradición georgiana, cuya esencia es respetar y proteger a las mujeres. Simbólicamente, todavía actúan en una boda georgiana.

Imagen 19. Actriz georgiana Sofico Chiaureli en San Sebastián, en 1972.

En 1989, con el apoyo de la televisión vasca, un director georgiano rodó la película „La vida de Don Quijote y Sancho”, con actores georgianos para los papeles principales. La película fue filmada en España.

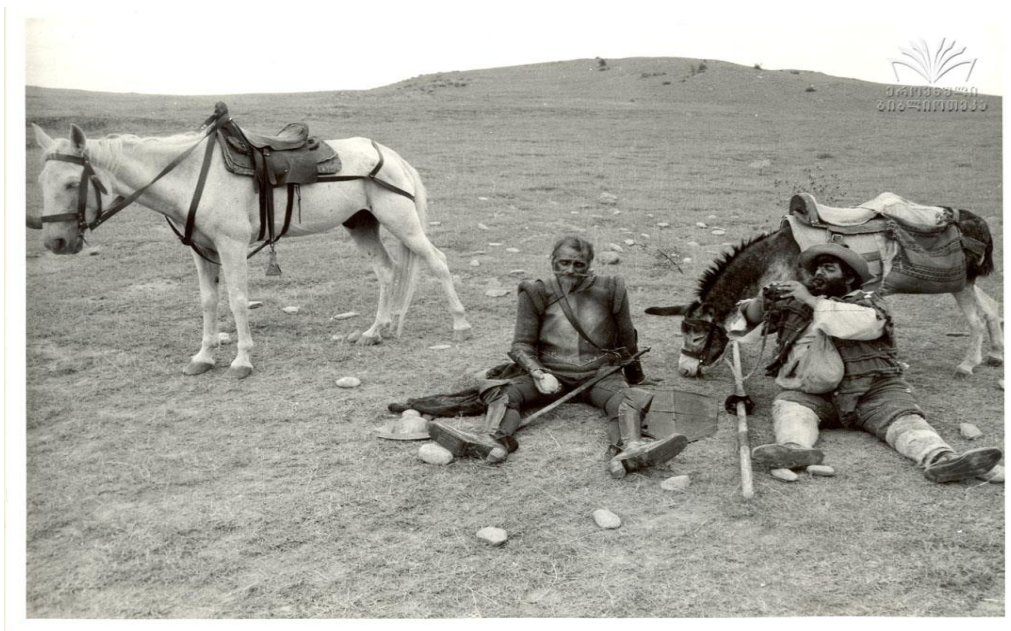

Imagen 20. “La vida de Don Quijote y Sancho”. España. Año 1988.

Fuente: <http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/16253>

Conclusión

Nuestra investigación se puede dividir en dos partes principales y podemos considerar los años 60 y 70 del siglo XX como límite cronológico.

La primera parte trata específicamente de la teoría lingüística, el mérito de Marr y su posterior politización.

En la segunda parte vemos un nuevo impulso con el inicio de nuevas conexiones científicas con lingüistas vascos y españoles. Esto fue facilitado por un pequeño grupo de vascos y españoles que viven en Georgia, por el interés de los jóvenes estudiantes por el euskera y finalmente la independencia de Georgia, que generó más oportunidades para el desarrollo de la ciencia.

Se puede concluir que a principios del siglo XX, el trabajo científico sobre el idioma georgiano, que ya había comenzado en Georgia dentro del Imperio Ruso, se desarrolló y permitió delimitar más o menos el área geográfica de los idiomas kartvelianos. Aunque todavía no se ha establecido la verdadera relación entre el euskera y las lenguas kartvelianas, también los artículos que hemos revisado se basan en su mayoría en datos escasos, ya que fue en el siglo XX cuando el mundo estuvo dividido durante mucho tiempo por el Telón de Acero, todavía podemos decir que los lingüistas georgianos han logrado colaborar con lingüistas del País Vasco y España.

Podemos comparar el trabajo de los lingüistas y otros investigadores con el trabajo de los restauradores de mosaicos que intentan, uno por uno, restaurar cada piedra, cada co-ocurrencia o diferencia. Están intentando restaurar la cadena ya muerta de lenguas japéticas del Cáucaso a los Pirineos.

A partir del material que encontramos, es posible identificar varios puntos importantes, que pudimos identificar más o menos:

- Mito relacionado con la teoría de los "Dos Ibéricos".
- El hecho de que el euskera no se relacione únicamente con el idioma georgiano moderno. Está relacionado con el grupo de las lenguas kartvelianas, que incluye el Cáucaso y las regiones de Asia Menor. Como la fecha estimada de migración varía de V a IV milenios a.C. es especialmente imposible marcar las fronteras en el territorio de la Georgia moderna.
- Posibilidad real de migración estimada. Movimiento de tribus kartvelianas en la cuenca mediterránea.
- El papel del lenguaje como fuente histórica importante en el estudio tanto de la prehistoria como del mundo moderno.
- El impacto de los procesos políticos en el progreso público.
- El factor humano en el acercamiento de las naciones.

Anexo:

Publicaciones georgianas sobre las vinculaciones con el País Vasco

"Conversación entre Nikolái Marr y Ivane Javakhishvili". Tbilisi. "Nekeri" 1996. ნიკო მარისა და ივანე ჯავახიშვილის მიმოწერა. ნეკერი. 1996.

"Ensayos de la historia de Georgia". Vol I-II. Tbilisi. "Georgia soviética". 1970-1973. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. ტომი I-II. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1970-1973.

"Terminología extranjera y georgiana que denota Georgia". Academia de ciencias de Georgia. Editor: Giorgi Paichadze. Tbilisi "mecniereba". 1993. საქართველოსა და ქართველების აღმნიშვნელი უცხოური და ქართული ტერმინოლოგია. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია. ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტი. რედაქტორი გიორგი პაიჭაძე. თბილისი. მეცნიერება. 1993.

"Vida de Kartli-Edición de Vakhtang VI". Vol I. Editor: Roin Metreveli. Tbilisi 2017.

ახალი ქართლის ცხოვრება. ვახტანგისეული რედაქცია. ტომი I. რედაქტორი: როინ მეტრეველი. თბილისი 2017.

Anchabadze, Giorgi. "Las principales etapas de desarrollo de la gente de Georgia. Desde la antigüedad hasta la etapa de formación de la nación." Tbilisi 2009 გიორგი ანჩაბაძე. „ქართველი ხალხის ეთნიკური განვითარების ძირითადი ეტაპები უძველესი დროიდან ერის ჩამოყალიბების სტადიამდე“. ქართველი ერის დაბადება: ი. ჭავჭავაძისადმი მიძღვნილი კონფერენციის მასალები. თბილისი 2009. გვ.67-91.

Bolkvadze, Tinatin. "Triángulo georgiano de la investigación georgiana soviética: N.Marr, I. Stalin, Arn. Chikobava. ბოლქვაძე, თინათინ. „საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი: ნ მარი, ი, სტალინი, არნ. ჩიქობავა“. უნივერსალი. 2018

Braun, Jan. "Introducción a la vascológia". Edición de la universidad de Tbilisi. 1984.

ბრაუნი, იან. ბასკოლოგიის შესავალი. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი 1984.

Campion, Arturo. Gramática de los cuatro dialectos literarios de la lengua euskara. Vol. 1.

BILBAO: La Gran Enciclopedia Vasca, 1977.

- Chikobava, Arnold.** "Lengua vasca e hipótesis vasco-caucásica". (*Prólogo y edición de Chikobava, A.*) Editorial de universidad de Tbilisi 1976. *ჩიკობავა, არნოლდ. ბასკური ენა და ბასკურ-კავკასიური ჰიპოთეზა. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა 1976.*
- Dzidziguri, Shota.** "El viaje en el País Vasco: el año 1977". Editorial de universidad de Tbilisi. 1977. *ძიდიგური, შოთა. მოგზაურობა ბასკეთში: 1977 წელს. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა 1977.*
- Dzidziguri, Shota.** "Marr Nikolay el investigador de la cultura georgiana". "mecniereba" Tbilisi 1985. *ძიდიგური, შოთა. ნიკო მარი-ქართული კულტურის მკვლევარი. მეცნიერება 1985.*
- Dzidziguri, Shota.** "Presente y futuro de la Vaskologia en Georgia". Pamplona: ARANZADI [S.d.]
- Dzidziguri, Shota.** "Problema vasco-caucásico". Tbilisi. "mecniereba". 1981. *ძიდიგური, შოთა. ბასკურ-კავკასიური პრობლემა. მეცნიერება. თბილისი 1981.*
- Dzidziguri, Shota.** "Vascos y georgianos". Georgia soviética. Tbilisi 1982. *ძიდიგური, შოთა. ბასკები და ქართველები. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1982.*
- Gabino de Seijo y de Zarrandicoechea.** "El origen del Vasco y de su idioma: de Iberia a Iberia al voz de los abolengos". Bilbao 1952.
- Gabunia, Salome.** "Paraleles paremiológico vasco-georgiano". Edición de Xabier Kintana, Lia Melikishvili. Tbilisi. Pariz 2005. *გაბუნია, სალომე. ბასკურ-ქართული პარემიოლოგიური პარალელები. რედ: შ.კინტანა. ლ.მელიქიშვილი. თბ. პარიზი 2005.*
- Gabunia, Salome.** "Paraleles etnográfico vasco-georgiano". Tbilisi. "mecniereba" 1995. *გაბუნია, სალომე. ბასკურ-ქართული ეთნოგრაფიული პარალელები. მეცნიერება. თბილისი 1995.*
- Kaukhchishvili, Simon.** "Geórgica" -Escritores bizantinos sobre Georgia. Tbilisi 1961. *ყაუხჩიშვილი, ს. გამყრელიძე, აღ. „გეორგია“. ტომი. I. თბილისი 1961.*
- Kaukhchishvili, Tinatin.** "Escritores griegos sobre Georgia". Tbilisi. "MECNIEREB" 1967-1987. *ყაუხჩიშვილი, თინათინ „ბერძენი ავტორები საქართველოს შესახებ“. თბილისი. 1967-1987.*
- Kintana, Xabier.** "Euscaldun berriekin euskaraz: ascoren artean/ Xabier Kintana eta Joseba Tobarren hitzaurre batez. Bilbo: Cinsa, 1975
- Lortkifanidze, Otar.** "Mundo antiguo y reino de Kartli (IBERIA). Relaciones económicas y culturales a. C. III-d.C. III-IV siglos." Investigaciones histórico y arqueológico. Tbilisi "mecniereba" 1968. *ლორთქიფანიძე, ოთარ. „ანტიკური სამყარო და ქართლის სამეფო(იბერია). მეცნიერება. თბილისი 1968.*

Marr Nikolái. “‘Japhetic Theory’ para la cobertura del proceso histórico”. Tbilisi. 1934.

ნიკო მარი. ისტორიული პროცესის საკითხისთვის იაფეტური თეორიის გაშუქებით. სახელგამი. ტფილისი. 1934.

Marr Nikolái. Sobre la teoría Jafética. Tfilisi. Editorial estatal. 1934. *ნიკო მარი. იაფეტური თეორიის შესახებ. ტფილისი. სახელმწიფო გამომცემლობა 1934.*

Majaroblidze, Tamara. Semejanzas tipologías de la categoría "adresada" del verbo vasco y la categoría de versiones del verbo georgiano. Tbilisi. 1996.

Martina Mintegui Bilbao. "Mi Euzkadi". Tbilisi 1972. *მარტინა მინტეგი ბილბაო. ჩემი ბასკეთი. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1972.*

Michelena, Luis. “Historia y geografía de la lengua vasca”. Obras completas V. 2011.

Michelena, Luis. "Sobre el pasado de la lengua Vasca". San Sebastián: Editorial Auñamendi. 1964

Mtatsmindeli, Giorgi - s. XI. "La vida de Iovane y Eptvime". Editores: Iv. Javakhishvili, A. Shanidze. Tbilisi 1946. *გიორგი მთაწმინდელი „იოანეს და ექვთიმეს ცხოვრება“. რედაქტორები: ივ. ჯავახიშვილი, ა. მანიძე. თბილისი 1946.*

Oniani, Grigol. “Stalin y Marr Nikoláy” “sezani2 Tbilisi 2017. *ონიანი, გრიგოლ. სტალინი და ნიკო მარი. თბილისი 2017.*

Vateishvili, Juansher. "Georgia y los países europeos. XIII-XVII.". Vol. I. Colegia editorial: Abashidze, Z. Lortkifanidze, M. Metreveli, R. Academia nacional de ciencias de Georgia. Tbilisi 2016. *ჯ.ვათეიშვილი. საქართველო და ევროპის ქვეყნები XIII-XIXსს“. ტომი I. თბილისი 2016.*

Villasante, Luis. "Hacia la lengua literaria común". Oñate (Guipúzcoa): Editorial Franciscana Aránzazu, 1970.

Javakhishvili, Ivane. "Historia de la nación georgiana". Vol. I-II. Tbilisi "PALITRA" 2012.

ჯავახიშვილი, ივანე. ქართველი ერის ისტორია. ტომი I-II. პალიტრა. თბილისი 2012.

Andoni Murga Satxoierto. "Sobre el origen del euskera". La. Ed. Llodio. Álava 2009.

Antonio Arnais Vilena. Jorge Alonso García. "Egipcios, berberes, guanches y vascos". 2000

Antonio Tovar. "El euskera y sus parientes". Biblioteca vasca. Madrid 1959.

Francisco Villar. Indoeuropeos, iberos, vascos y sus parientes: Estratigrafía y cronología de las poblaciones prehistóricas". Salamanca 2014.

Hugo Schuchardt. "El euskera y la lingüística". Pamplona 1980.

Miguel de Unamuno. José Antonio Ereño Altuna. "Critica del problema sobre el origen y prehistoria de la raza vasca". Beitia. Bilbao 1997.

José Miguel de Barandirán. "El hombre prehistórico en el País Vasco". Edit. Vasca ekin. 1953.

Abramishvili Nika. Largometraje georgiano-vasco con elementos documentales. Entrevista. Rezonansi. Tbilisi 2009. 16/08. N218. p.9 აბრამიშვილი, ნიკა. „ქართულ-ბასკური მხ. ფილმი დოკუმენტური ელემენტებით.“ ინტერვიუ ნ.აბრამიშვილი. რეზონანსი. თბ.2009. N218, გვ.9

Abulashvili Ia. Los hechos desconocidos del parentesco georgiano-vasco. Rezonansi. Tbilisi 2016. 7/11. N301. p.9. აბულაშვილი, ია. ქართულ-ბასკური ნათესაობის ნაკლებად ცნობილი ფაქტები. რეზონანსი. თბ.2016. N301, გვ.9

Akhtaneli Aleksandre. Nuevo reino de qartvelians- Iberia. Tbilisi. 2016. pp.63-90. აღ/ახტანელი. ახალი ქართლის სამეფო- იბერია. თბილისი 2016. გვ.63-90.

Akhtaneli Aleksandre. Etnogénesis de georgianos. Tbilisi.2010. აღ. ახტანელი „ქართველთა ეთნოგენეზი“. თბილისი 2010.

Badurashvili.T. País Vasco-un amigo cercano. (Entrevista con ministro de cultura de la Unión Soviética de Georgia). Komunisti. Tbilisi 1984. თ.ბადურაშვილი „ბასკეთი- გულით ახლობელი“-ინტერვიუსაბჭოთა საქართველოს კულტურის მინისტრთან. კომუნისტი თბ.1984.

Bitcadze.Sh. País vasco - distante y cerca. Bilbao está hermanado con Tbilisi. Tbilisi 1989.

ბიწაძე, შადიმან. „ბასკეთი-შორეული და ახლობელი. ბილბაოსა და თბილისის დაძმობილება“. თბილისი 1989.

Bitcadze. Shadiman. Los pasos del padre lovane. (Sobre el centro de cultura Vasca en Georgia). Educación pública. Tbilisi 1990. p.7. ბიწაძე, შადიმან. მამა იოვანეს ნაკვალევზე. თბილისი 1990.

Brauni Ian. La lengua protogeorgiana. El diccionario semántico de la lengua pre georgiana. TSU.La facultad de humanidades. Tbilisi 2007. pp. 18-36. ბრაუნი, იან. „პროტოქართველური ენა. პროტოქართველური ენის სემანტიკური ლექსიკონი“. კავკასიოლოგიური კრებული: ეძღვნება კავკასიოლოგიისა და ბასკოლოგიის დაბადებიდან 80 წლისთავს. თსუ. ჰუმანიტარულ-მეცნიერებათა ფაკულტეტი. თბ.2007. გვ.18-36.

Burchuladze Roland. Dos Iberia. Entendimiento histórico del etnónimo ibérico. Hipótesis de

convivencia del pirenaico y el Cáucaso Iberia. La historia de la cultura. Tbilisi 2002. N12. pp. 60-64. ბურჭულაძე, როლანდ. ორი იბერია. კულტურის ისტორია. თბილისი 2002. გვ.60-64.

Dundua Tedo. Kolkha, Iberia y l mundo exterior. En el siglo VI-IV A.C. Diplomática georgiana, anual. 1997. N4. pp. 268-274. დუნდუა, თედო. კოლხეთი, იბერია და გარესამყარო (ძვ.წ. VI-IV სს.).

Dzidziguri Shota. Georgia y Iberia de España. Mnatobi 1937. ძიძიგური, შოთა. საქართველო და ესპანეთის იბერია. მნათობი 1937. N 3. გვ. 137-146.

Dzidziguri Shota. Viajar en el País Vasco. Editorial de la universidad de Tbilisi. 1977. ძიძიგური, შოთა. მოგზაურობა ბასკეთში. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. 1977.

Dzidziguri Shota. En Georgia crece el interés por la cultura vasca. Tbilisi. 1982. ძიძიგური, შოთა. საქართველოში იზრდება ინტერესი ბასკური კულტურის შესახებ. თბილისი 1982.

Gabunia Salome. Sturua N. Los primeros cursos internacionales de Eúskera. El año 1982. Las impresiones de los participantes. Tbilisi 1983. Volumen X. p.450. „ბასკური ენის პირველი საერთაშორისო კურსები: 1982წ. კურსების მონაწილეთა შთაბეჭდილებები“. იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდული. თბილისი 1983 ტ.10. გვ 450.

Iashagashvili G. El trigo, Georgia y Euskadi. Naturaleza de Georgia 1976. N5. p. 4. იაშაგაშვილი, გ. ხორბალი, საქართველო და ბასკეთი. საქართველოს ბუნება 1976. N5, გვ.4.

Kintana Xabier. Tabagua I. Euskadi y su futuro. Komunisti . Tbilisi 1981. ტაბაგუა, ი. უესკადი და მისი მომავალი. გაზ.კომუნისტი. თბ.1981.

Lafone Rene. Ergativ y pasivo. Comparación de lenguas georgiana y vasca. TSU. Facultad de humanidades. 2007. pp.193-222. ლაფონი, რენე. ერგატივი და პასივი ბასკურსა და ქართულ ენებში. კავკასიოლოგიური კრებული: ეძღვნება კავკასიოლოგიისა და ბასკოლოგიის დაბადებიდან 80 წლისთავს. თსუ ჰუმანიტარულ-მეცნიერებათა ფაკულტეტი. თბ.2007. გვ. 193-222.

Mikeladze Merab. El nombre étnico de los georgianos. Origen del término „Iberia“ y la conexión de los cultos de lobos. Iberi. Tbilisi 2017. N1. pp. 49-56. მ.მიქელაძე. „ქართველების ეთნიკური სახელწოდება. ტერმინ „იბერიის“ წარმომავლობა და კავშირი მგლის კულტთან“.

Shonia Anzor. Los nombres de nuestro país en las épocas distintas. Iberia, Egrisi, Kolkha. Saqartvelo. Tbilisi 2009. შონია, ანზორ. „ჩვენი ქვეყნის სახელები სხვადასხვა ეპოქაში 'იბერია', 'ეგრისი', 'კოლხეთი'. თბილისი 2009.

Shengelia, M. Signos de las relaciones vascas-georgianas en las fuentes sumeros. Tbilisi 1986. 22/05.

Tabagua, I. País Vasco distante y cerca. (Impresiones). Tbilisi. Tbilisi 1988. 18/07. p.4. ტაბაგუა, ი. ბასკეთი შორეული და ახლობელი. შთაბეჭდილებები. თბილისი. თბილისი 1988. 18/07. გვ.4.

Tchantladze Greta. La huella de la vida georgiana en tierra vasca. Tbilisi 1994. Vazi da gvino N1-2. pp. 101-108. ჩანტლაძე, გრეტა. ქართული ცხოვრების კვალი ბასკურ მიწაზე: ვაზი და ღვინო. თბილისი 1994.

Tchantladze Greta. Culto al toro en las vacaciones rituales georgianas y españolas. Tbilisi 2000. pp. 73-76. ჩანტლაძე, გრეტა. ხარის კულტთან დაკავშირებული მსგავსება-განსხვავებანი პირენეულსა და ქართველურ სადღესასწაულო რიტუალებში (ტიპოლოგიური ანალიზი).

Tchantladze Greta. Mundo etnolingüístico de vascos y caucásicos (Fuente: La arqueología vasca). TSU. Tbilisi. 2002. v. 97-102.

Qurdiani, M. El sistema fonológico en Euskera y en la lengua georgiana. La reconstrucción y verificación de Jan Braun. TSU. Facultad de humanidades. Tbilisi 2007. pp-122-156. ქურდიანი, მიხეილ. საერთო ბასკურ-კავკასიური ფუძე ენის ფონოლოგიური სისტემის იან ბრაუნისეული რეკონსტრუქციის საფუძვლები და ვერიფიკაცია. კავკასიოლოგიური კრებული: ეძღვნება კავკასიოლოგიისა და ბასკოლოგიის დაბადებიდან 80 წლისთავს. თსუ. ჰუმანიტარულ-მეცნიერებათა ფაკულტეტი. თბ.2007. გვ.122-156.

Euskadi distante y cerca. Entrevista con Irodion Andriadze (Delegación de Georgia en País Vasco). Los Impresiones. Tbilisi. Tbilisi 1989. 28/10. p.2 ბასკეთი შორეული და ახლობელი. ინტერვიუ იროდიონ ანდრიადესთან(საქართველოს დელეგაცია ბასკეთში). შთაბეჭდილებები. თბილისი 1989. 28/10 გვ.2.

Euskadi. Lengüa y cultura. „ბასკეთი - ენა და კულტურა. ახალგაზრდა კომუნისტი" თბილისი 1976.

Las impresiones de actriz georgiana Sofiko Chiaureli sobre Euskadi: los espadas, Algeti. ქართველი მსახიობის სოფიკო ჭიაურელის შთაბეჭდილებები ბასკეთის შესახებ, ხმლები, ალგეთი. ახალგაზრდა კომუნისტი. თბილისი 1972.

La lengua euskera y el hipóthesis vasco-georgiano. Tbilisi. Editorial de la universidad de Tbilisi. 1976. ბასკური ენა და ბასკურ-ქართული თეორია. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბ.1976.

Lingüista español Antonio Tovar en Georgia. " სამშობლო" Tbilisi 1984. N21. ესპანელი ენათმეცნიერი ანტონიო ტოვარი საქართველოში.

Oficina de Prensa del presidente de Georgia _ SAQINFORMI. Delegación de Bilbao en Georgia en año 1998. Republica de Georgia. Tbilisi 1998. N205(2905). ქალაქ ბილბაოს

დელეგაცია საქართველოში 1998 წელს. საეინფორმი. თბილისი 1998.

Bibliografía

- "ნიკო მარისა და ივანე ჯავახიშვილის მიმოწერა". ნეკერი. თბილისი 1996. გვ.39.
Conversación entre Nikolay Marr e Ivane Javakhishvili. p.39. (1996). Tbilisi: Nekeri.
- „როგორ ვიცხოვრეთ ერთად XX საუკუნეში, საქართველოში“. ისტორიის
მასწავლებელთა ასოციაცია იმსა. 2008-2011. გვ.61. *Como vivíamos juntos en el
siglo XX, en Georgia . La unión de los profesores de la historia IMSA. (2008-2011). p.61.*
Tbilisi. https://issuu.com/euroclio/docs/georgian_publication_in_russian/60
- „როგორ ვიცხოვრეთ ერთად XX საუკუნეში, საქართველოში“. ისტორიის
მასწავლებელთა ასოციაცია იმსა. 2008-2011. გვ.59. *Como vivíamos juntos en el
siglo XX, en Georgia. La unión de los profesores de la historia IMSA. (2008-2011). p.59.*
Tbilisi. https://issuu.com/euroclio/docs/georgian_publication_in_russian/60
- Angelova, V. (2014). *Nikolay Yakovlevich Marr, the Kartvelian and Caucasian Languages and
the 'Japhetic Theori' . pp. 150-165. Proglas. 23:1.*
- Baranda, M. F. (s.f.). *National Parliamentary Library of Georgia*. Obtenido de
<http://www.nplg.gov.ge/bios/ka/00006751/>
- Bilbao, M. M. (1972). მარტინა მინტეგი ბილბაო. „ჩემი ბასკეთი“. საბჭოთა საქართველო.
თბილისი.1972. გვ.14. *Mi Euzkadi p. 14. Tbilisi: Georgia soviética.*
- Bilbao, M. M. (1972). მარტინა მინტეგი ბილბაო. „ჩემი ბასკეთი“. საბჭოთა საქართველო.
თბილისი.1972. გვ.23. *Mi Euzkadi p.23. Tbilisi: Georgia soviética.*
- Bilbao, M. M. (1972). მარტინა მინტეგი ბილბაო. „ჩემი ბასკეთი“. საბჭოთა საქართველო.
თბილისი.1972. გვ.26. *Mi Euzkadi p.26. Tbilisi: Georgia soviética.*
- Bilbao, M. M. (1972). მარტინა მინტეგი ბილბაო. „ჩემი ბასკეთი“. საბჭოთა საქართველო.
თბილისი.1972. გვ.20-21. *Mi Euzkadi pp. 20-21. Tbilisi: Georgia ssoviética.*
- Bolqvadze, T. (2018). ბოლქვაძე, თ. „საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი:
ნ.მარი, ი.სტალინი, არნ. ჩიქობავა“. უნივერსალი. თბილისი 2018.გვ.12.
*Triangulo georgiano de la investigacion lingüística georgiana soviética: N.Marr, I.
Stalin, Arn. Chiqobava. p.12. Tbilisi: Universali.*
- Bolqvadze, T. (2018). ბოლქვაძე, თ. „საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი:
ნ.მარი, ი.სტალინი, არნ. ჩიქობავა“. უნივერსალი. თბილისი 2018.გვ.33.
*Triangulo georgiano de la investigacion lingüística georgiana: N. Marr. J. Stalin, Arn.
Chiqobava p.33. Tbilisi: Universali.*
- Bolqvadze, T. (2018). ბოლქვაძე, თ. „საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი:
ნ.მარი, ი.სტალინი, არნ. ჩიქობავა“. უნივერსალი. თბილისი 2018.გვ.18.
*Triangulo georgiano de la investigacion lingüística georgiana: N.Marr, I. Stalin, Arn.
Chiqobava p.18. Tbilisi: Universali.*
- Bolqvadze, T. (2018). ბოლქვაძე, თ. „საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი:
ნ.მარი, ი.სტალინი, არნ. ჩიქობავა“. უნივერსალი. თბილისი 2018.გვ.86.

Triangulo georgiano de la investigación lingüística georiana: N.Marr, J. Stalin, Arn. Chiqobava p.86. Tbilisi: Universali.

Bolqvadze, T. (2018). ბოლქვაძე, თ. „საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი: ნ.მარი, ი.სტალინი, არნ. ჩიქობავა“. უნივერსალი. თბილისი 2018.გვ.62, 65.
Triangulo georgiano de la investigación lingüística soviética pp. 62, 65. Tbilisi: Universali.

Bolqvadze, T. (2018). ბოლქვაძე, თ. „საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი: ნ.მარი, ი.სტალინი, არნ. ჩიქობავა“. უნივერსალი. თბილისი 2018.გვ.141.
Triangulo georgiano de la investigación lingüística soviética: N. Marr, J. Stalin, Arn. Chiqobava p.141. Tbilisi: Universali.

Bolqvadze, T. (2018). ბოლქვაძე, თ. „საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი: ნ.მარი, ი.სტალინი, არნ. ჩიქობავა“. უნივერსალი. თბილისი 2018.გვ.41.
Triangulo georgiano de la investigación lingüística soviética: N. Marr, J. Stalin, Arn. Chiqobava p.41. Tbilisi: Universali.

Bolqvadze, T. (2018). ბოლქვაძე, თ. „საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი: ნ.მარი, ი.სტალინი, არნ. ჩიქობავა“. უნივერსალი. თბილისი 2018.გვ.92.
Triangulo georgiano de la investigación lingüística soviética: N. Marr, J. Stalin, Arn. Chiqobava. p.92. Tbilisi: Universali.

Bolqvadze, T. (2018). ბოლქვაძე, თ. „საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი: ნ.მარი, ი.სტალინი, არნ. ჩიქობავა“. უნივერსალი. თბილისი 2018.გვ.179.
Triangulo georgiano de la investigación lingüística soviética: N.Marr, J. Stalin, Arn. Chiqobava p.179. Tbilisi: Universali.

Bolqvadze, T. (2018). ბოლქვაძე, თ. „საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი: ნ.მარი, ი.სტალინი, არნ. ჩიქობავა“. უნივერსალი. თბილისი 2018.გვ.68.
Triangulo georgiano de la investigación lingüística soviética: N.Marr, J. Stalin, Arn. Chiqobava p. 68. Tbilisi: Universali.

Bolqvadze, T. (2018). ბოლქვაძე, თ. „საბჭოთა ენათმეცნიერების ქართული სამკუთხედი: ნ.მარი, ი.სტალინი, არნ. ჩიქობავა“. უნივერსალი. თბილისი 2018.გვ.21.
Triangulo georgiano de la investigación lingüística soviética: N.Marr, J.Stalin, Arn, Chiqobava. p.21. Tbilisi: Universali.

Chiqobava, A. (2008). ჩიქობავა, არნ. „ენათმეცნიერების შესავალი“. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. თბილისი 2008. გვ.299-300. *Introduccion ala lingüística. pp.299-300.* Tbilisi: Univerisidad de Estatal de Tiflis.

Dzidziguri, S. (1981). ძიდიგური, შ. „ბასკურ-კავკასიური პრობლემა“. მეცნიერება. თბილისი.1981. გვ.33. *El problema vasco-caucásico p.33.* Tbilisi: Mecniereba.

Dzidziguri, S. (1981). ძიდიგური, შ. „ბასკურ-კავკასიური პრობლემა“. მეცნიერება. თბილისი.1981. გვ.45. *El problema vasco-caucásico p.45.* Tbilisi: Mecniereba.

Dzidziguri, S. (1981). ძიდიგური, შ. „ბასკურ-კავკასიური პრობლემა“. მეცნიერება. თბილისი.1981. გვ.63. *El problema vasco-caucásico p.63.* Tbilisi: Mecniereba.

- Dzidziguri, S. (1981). ძიდიგური, შ. „ბასკურ-კავკასიური პრობლემა“. მეცნიერება. თბილისი.1981. გვ.64. *El problema vasco-caucásico p.64*. Tbilisi: Mecniereba.
- Dzidziguri, S. (1982). *Los vascos y georgianos*. Tbilisi: Georgia sovietica.
- Dzidziguri, S. (1982). ძიდიგური, შ. „ბასკები და ქართველები“. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1982. გვ.137. *Los vascos y georgianos p.137*. Tbilisi: Georgia soviética.
- Dzidziguri, S. (1982). ძიდიგური, შ. „ბასკები და ქართველები“. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1982. გვ.138. *Los vascos y georgianos p.138*. Tbilisi: Georgia soviética.
- Dzidziguri, S. (1982). ძიდიგური, შ. „ბასკები და ქართველები“. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1982. გვ.189. *Los vascos y georgianos p.189*. Tbilisi: Georgia soviética.
- Dzidziguri, S. (1982). ძიდიგური, შ. „ბასკები და ქართველები“. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1982. გვ.7. *Los vascos y georgianos p.7*. Tbilisi: Georgia sovietica.
- Dzidziguri, S. (1982). ძიდიგური, შ. „ბასკები და ქართველები“. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1982. გვ.7. *Los vascos y georgianos p.7*. Tbilisi: Georgia sovietica.
- Dzidziguri, S. (1982). ძიდიგური, შ. „ბასკები და ქართველები“. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1982. გვ.71. *Los vascos y georgianos p.71*. Tbilisi: Georgia sovietica.
- Dzidziguri, S. (1982). ძიდიგური, შ. „ბასკები და ქართველები“. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1982. გვ.87. *Los vascos y georgianos p.87*. Tbilisi: Georgia sovietica.
- Dzidziguri, S. (1982). ძიდიგური, შ. „ბასკები და ქართველები“. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1982. გვ.6-7. *Los vascos y georgianos pp. 6-7*. Tbilisi: Georgia sovietica.
- Dzidziguri, S. (1982). ძიდიგური, შ. „ბასკები და ქართველები“. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1982. გვ.7. *Los vascos y georgianos. p.7*. Tbilisi: Georgia sovietica.
- Dzidziguri, S. (1982). ძიდიგური, შ. „ბასკები და ქართველები“. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1982. გვ.72. *Los vascos y georgianos. p.72*. Tbilisi: Georgia sovietica.
- Dzidziguri, S. (1982). ძიდიგური, შ. „ბასკები და ქართველები“. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1982. გვ.177. *Los vascos y georgianos.p.177*. Tbilisi: Georgia sovietica.
- Dzidziguri, S. (1985). ძიდიგური, შ. „ნიკო მარი_ქართული კულტურის მკვლევარი“. მეცნიერება. თბილისი.1985. გვ. 72-73. *"Nikolay Marr_ el investigador de la cultura georgiana. pp. 72-73*. Tbilisi: Mecniereba.
- El confidencial*. (8 de febrero de 2006). Obtenido de El lehendakari Ibarretxe, investido Doctor Honoris Causa por la Universidad de Georgia:
https://www.elconfidencial.com/espana/2006-02-08/el-lehendakari-ibarretxe-investido-doctor-honoris-causa-por-la-universidad-de-georgia_530393/
- Estomba Etxepare, F. (2007). *El equipo Euzkadi: del mito político a la realidad historica (1937-1939)*. pp. 791-816. Historia Contemporanea,35.
- Fernandez, L. (s.f.). Obtenido de <https://www.youtube.com/watch?v=SPB4xYrhWmY>

- Javakhishvili, I. (1976). ჯავახიშვილი, ივ. „ქართველი ერის ისტორია“. ტომი I. თავი მე II. პარ. 11. წარმართობა საქართველოში. *Historia de la nacion georgiana vol. I. Capitulo II. 11. Paganismo de los georgianos*. Obtenido de <http://www.amsi.ge/istoria/ij/qei1/T2.html#k>
- Kaukhchishvili, S. (1961). ყაუხჩიშვილი, ს. „გეორგია“ _ ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ“. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. თბილისი.1961. გვ.83. *"Georgica" _ Escritores bizantinos sobre Georgia p.83*. Tbilisi: Edición de la Academia ciencia de Georgia Sovietica.
- Kaukhchishvili, S. (1961). ყაუხჩიშვილი, ს. „გეორგია“ _ ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ“. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. თბილისი.1961. გვ.271. *"Georgica" _ Escritores bizantinos sobre Georgia p.271*. Tbilisi: Edición de la Academia científica de Georgia sovietica.
- Kaukhchishvili, S. (1961). ყაუხჩიშვილი, ს. „გეორგია“ _ ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ“. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. თბილისი.1961. გვ.14. *"Georgica" _ Escritores bizantinos sobre Georgia. P.14*. Tbilisi: Edición de la Academia científica de Georgia sovietica.
- Kaukhchishvili, S. (1961). ყაუხჩიშვილი, ს. „გეორგია“ _ ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ“. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. თბილისი.1961. გვ.118-119. *"Georgica" _ Escritores bizantinos sobre Georgia. pp. 118-119*. Tbilisi: Edición de la Academia cientiica de Georgia sovietica.
- Maluquer de Motes, J. (1962). *Dialnet*. Recuperado el 1962, de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2256156>
- Mtatsmindeli, G. s. (1946). გიორგი მთაწმინდელი, Xის. „იოვანესა და ეფთვიმეს ცხოვრება“. საბჭოთა საქართველო. თბილისი 1946. გვ.23-24. *La vida de Iovane y Eptvime pp. 23-24*. (A. S. Iv. Javakhishvili, Ed.) Tbilisi: Georgia sovietica.
- Oniani, G. (2017). ონიანი, გ. „სტალინი და ნიკო მარი“. თბილისი 2017. გვ.23-24. *Stalin y Nikolay Marr pp. 23-24*. Tbilisi.
- Orbeliani, S.-S. (1949). სულხან-საბა ორბელიანი. „სიტყვისკონა(ქართული ლექსიკონი). ს. იორდანაშვილის რედაქციითა და წინასიტყვაობით. საქართველოს სსრ.სახელმწიფო გამომცემლობა. თბილისი 1949. გვ.282. *Sitkuiskona (Diccionario georgiano) p. 282*. tbilisi: Edición de Georgia soviética Estatal.
- Pavel Novak, Rafal Zimni. (2014). Joseph Stalin's statements on language and linguistics as verbal acts of autocracy . *Oblicza Komunicacji 7, 71*.
- Pawel Nowak y Rafal Zimny. (2014). *Joseph Stalin's statements on language and linguistics as verbal acts of autocracy. pp.67-74*. Oblicza Komunikacji, 7.
- Pawel Nowak, Rafal Zimny. (2014). Joseph Stalin's statements on language and linguistics and verbal acts of autocracy. (CNS, Ed.) *Oblicza Komunikacji 7, 69*.
- Pollok, E. (2006). *Stalin and the soviet science wars*. Princeton University Press.

- Prieto, J. M. (Abril. 2003). El exilio de los niños españoles en la Union Sovietica. La guerra civil española (1936-1939) Capitulo 2. Las distintas expediciones. *El Catoblepas - revista critica del presente*. Obtenido de <http://nodo.org/ec/2003/n014p06.htm>
- Qurdiani, M. (2010). ჟურდიანი, მ. „იბერიულ-კავკასიურ ენათა ნათესაობის პრობლემა (საკითხის მდგომარეობა და პერსპექტივები)“. კავკასიოლოგიური ძიებანი/Caucasiologic Papers. 2010. გვ.282. El problema ibero-caucásico. (El estado de las perspectivas sobre el Tema). *Estudios del Cáucaso* N2, 282.
- Qurdiani, M. (2010). ჟურდიანი, მ. „იბერიულ-კავკასიურ ენათა ნათესაობის პრობლემა (საკითხის მდგომარეობა და პერსპექტივები)“. კავკასიოლოგიური ძიებანი/Caucasiologic Papers. 2010. გვ.282. El problema ibero-caucásico. (El estado y las perspectivas sobre el tema). *Estudios del Cáucaso*, 282.
- Qurdiani, M. (2010). ჟურდიანი, მ. „მიხეილ ჟურდიანის ბოლო საჯარო ლექცია- ბასკური ენის ადგილი იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახში“. გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალი. ოქტომბერი-ნოემბერი. ქუთაისი. 2010. გვ.56-57. Ultima conferencia publica de Mikheil Qurdiani _el lugar del euskera en la familia de lenguas ibero-caucásicas. *Revista de la Academia Científica de Gelati* N9-10., pp.56-57.
- Qurdiani, M. (2010). ჟურდიანი, მ. „მიხეილ ჟურდიანის ბოლო საჯარო ლექცია- ბასკური ენის ადგილი იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახში“. გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალი. ოქტომბერი-ნოემბერი. ქუთაისი. 2010. გვ.74. Ultima conferencia publica de Mikheil Qurdiani _el lugar del euskera en la familia de lenguas ibero-caucásicas. *Revista de la Academia científica de Gelati*, 74.
- Qurdiani, M. (2010). ჟურდიანი, მ. „მიხეილ ჟურდიანის ბოლო საჯარო ლექცია- ბასკური ენის ადგილი იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახში“. გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალი. ოქტომბერი-ნოემბერი. ქუთაისი. 2010. გვ.67. Ultima conferencia pública de Mikheil Qurdiani-el lugar del euskera en la familia de lenguas ibero-caucásicas. *Revista de la Academia científica de Gelati. N 9-10. Qutaisi*, 67.
- Qurdiani, M. (Qutaisi. 2010). ჟურდიანი, მ. „მიხეილ ჟურდიანის ბოლო საჯარო ლექცია- ბასკური ენის ადგილი იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახში“. გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალი. ოქტომბერი-ნოემბერი. ქუთაისი. 2010. გვ.73. Ultima conferencia publica de Mikheil Qurdiani - el lugar del euskera en la familia de lenguas ibero-caucásicas. *Revista de la Academia Científica de Gelati.*, 73.
- Qurdiani, M. (Qutaisi. 2010). ჟურდიანი, მ. „მიხეილ ჟურდიანის ბოლო საჯარო ლექცია- ბასკური ენის ადგილი იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახში“. გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალი. ოქტომბერი-ნოემბერი. ქუთაისი. 2010. გვ.65. Ultima conferencia publica de Mikheil Qurdiani _ el lugar del euskera en la familia de lenguas ibero-caucásicas. *Revista de la Academia Científica de Gelati*, 65.
- Robins, R. (2000). *Breve historia de la lingüística*. pp.120-122. Madrid: Cátedra.
- Romualdi, A. (2020). *Los indoeuropeos. Sus orígenes y migraciones. "El problema indoeuropeo desde el punto de vista filológico y etnológico"*. Madrid: Centro de Estudios Indoeuropeos.
- Servantes se acercó a nosotros. (17 de febrero de Batumi 1988). *Adjara soviético*, pág. 2.

- Sikharilidze, I. (23 de 03 de 2015). Obtenido de <http://gurianews.com/article/mtavari/sazogadoeba/26165>
- Suares, J. (s.f.). Obtenido de <https://www.youtube.com/watch?v=NAf6RnbOkeU>
- Tchantladze, Greta. (2010). ჩანტლაძე, გ. „ბასკურ-ქართული ეთნო-ლინგვისტური პარალელების ანალიზისთვის“. ქართველური მემკვიდრეობა. ტომი IV. ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.2000.გვ. 229. Para el análisis de los paralelos de la Etnia-lingüística vasco-caucásico . *Herencia Kartveliana Vol.VI*, 229.
- Tchantladze, G. (2000). ჩანტლაძე, გ. „ბასკურ-ქართული ეთნო-ლინგვისტური პარალელების ანალიზისთვის“. ქართველური მემკვიდრეობა. ტომი IV. ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.2000.გვ. 374. Para el análisis de los paralelos de la Etnia-lingüística vasco-caucásico. *Herencia Kartveliana. Vol. IV*, 374.
- Tchantladze, G. (Qutaisi. 2001). ჩანტლაძე, გ. „ანდრია პირველწოდებული ბასკეთსა და საქართველოში და ზოგი რელიგიური რიტუალის ანალიზი შესაბამისი ქართველური მასალის გათვალისწინებით“. გვ.294. San Andres en País Vasco y en Georgia, y el análisis de algunos rituales religiosos teniendo en cuenta material georgiano . *Herencia Kartveliana. Vol. V.*, 294.
- tchantladze, G. (Qutaisi. 2010). ჩანტლაძე, გ. „აკვანი და მასთან დაკავშირებული ატრიბუტიკა ქართველურსა და ბასკურ ეთნო/ლინგვისტურ სივრცეში“. ქართველური მემკვიდრეობა, ტ. V. ქუთაისი.2001. გვ.231. La cuna y las atributicas en área etnia-lingüística de vasco y georgiano. *Herencia Kartveliana. Vol.VI*, 231.
- Tchantladze, G. (Qutaisi. 2010). ჩანტლაძე, გ. „აკვანი და მასთან დაკავშირებული ატრიბუტიკა ქართველურსა და ბასკურ ეთნო/ლინგვისტურ სივრცეში“. ქართველური მემკვიდრეობა, ტ. V. ქუთაისი.2001. გვ.229. La cuna y su atributicas en área etnia-lingüística de vasco y georgiano. *Herencia Kartveliana. Vol. VI*, 229.
- The Editors of Encyclopaedia Britannica. (s.f.). *britannica.com*. Obtenido de <https://www.britannica.com/topic/Laz-language>
- triticum spelta*. (s.f.). Obtenido de https://es.wikipedia.org/wiki/Triticum_spelta
- Villar, F. (2005). *Vascos, celtas e indoeuropeos. Genes y lenguas. pp.67-74*. Salamanca: Universidad de Salamanca.

Índice de imágenes:

Imagen 1: <i>El equipo de fútbol Euzkadi en su gira por la Unión Soviética.</i>	6
Imagen 2: <i>Xabier Kintana</i> (Fuente: https://es.wikipedia.org/wiki/Xabier_Kintana#/media/Archivo:Xabier_Kintana_euskaltzaina_2008an.jpg)	7
Imagen 3: <i>Antonio Tovar</i> (Fuente: http://www.euskonews.eus/0591zbk/argazkiak/gaia59104_01.jpg)	7
Imagen 4: <i>El reino de Iberia de acuerdo a los escritos de Estrabón</i>	12
Imagen 5: <i>El monasterio de Iviron en el monte Athos.</i> (Fuente: https://en.wikipedia.org/wiki/Iviron#/media/File:Iviron_Aug2006.jpg)	20
Imagen 6. <i>Esquema de la familia de las lenguas kartvelianas (Japéticas).</i>	25
Imagen 7. <i>Esquema de Jan Braun sobre la separación de las lenguas Kartvelianas.</i>	26
Imagen 8. <i>Esquema de desarrollo del lenguaje humana según Marr Nikolay.</i>	36
Imagen 9: <i>Esquema de Marr Nikolay sobre el lenguaje humano común que surge como resultado del mestizaje.</i>	37
Imagen 10. <i>La celebración de Stalin. Moscú. 1949.</i> (Fuente: https://es.wikipedia.org/wiki/Ruptura_sino-sovi%C3%A9tica)	48
Imagen 11: <i>Conferencia de Antonio Tovar sobre el vasco en la Universidad de Tiflis (Georgia. Octubre. 1984).</i> Fuente: http://www.cervantesvirtual.com/portales/tovar/imagenes_ultimos/imagen/32/	54
Imagen 12. <i>El cuenco de plata de Trialeti. III milenio a.C.</i> (Fuente: https://nationalgeographic.ge/trialetis-verckhlis-tasi/).....	58
Imagen 13: <i>Arnaut Oihenart. LES PROVERBES BASQUES. RECVEILLIS PAR LE S'D'OIHNEART, PLVS LES POESIES. 1657.</i> Fuente: https://bvpb.mcu.es/es/consulta/registro.do?id=404606	60
Imagen 14: <i>Espelta.</i> Fuente: https://es.wikipedia.org/wiki/Triticum_spelta	64
Imagen15. <i>Lehendakari Juan José Ibarretxe en la Universidad de Estatal de Tiflis, en 2006.</i> Fuente: https://www.google.es/search?q=Doctor%20honoris%20de%20Ibarretxe%20Universidad%20de%20Tiflis&tbm=isch#imgrc=xVz9U5-YZ-nBfM	67

Imagen16. <i>Darío Suarez con su familia</i> . Fuente: https://www.kvirispalitra.ge/public/28256-qfrankom-ganackhada-sabtcotha-kavshirshi-gafantuli-bavshvebi-chven-aghar-gvtcirdebaog.html	73
Imagen 17. <i>Manuel Faundez Baranda</i> . Fuente: https://sputnik-georgia.com/tourism/20190314/244678079/Gastro-Tourism-and-culinary-diplomacy-Armenia-and-Georgia-unite-the-forces.html	74
Imagen 18. <i>Shota Rustaveli en euskera</i> . http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/282988	76
Imagen 19. <i>Actriz georgiana Sofico Chiaureli en San Sebastián, en 1972</i>	77
Imagen 20. “ <i>La vida de Don Quijote y Sancho</i> ”. España. Año 1988. Fuente: http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/16253	77

ÍNDICE

1.-Introducción.....	3
<i>Objetivo.....</i>	<i>8</i>
<i>Metodología</i>	<i>9</i>
2.-Referencias a la Iberia del Cáucaso en la Antigüedad y la Edad Media	10
<i>El reino de Iberia</i>	<i>10</i>
<i>El mundo medieval y los dos Iberias</i>	<i>19</i>
3.-Nikolay Marr y los investigadores georgianos sobre el problema vasco-caucásico	
En el siglo XX.....	23
<i>La teoría estropeada</i>	<i>33</i>
4.-Estado del problema vasco-caucásico en Georgia en la segunda mitad del siglo XX.	
.....	52
5.-Diplomacia pública. El siglo XX _ inicio de relaciones culturales entre los vascos	
y georgianos.	65
<i>Los niños de la Guerra.....</i>	<i>67</i>
<i>Xabier Kintana y su papel en el desarrollo de la relación entre País Vasco y Georgia</i>	
.....	74
<i>Cinematografía.....</i>	<i>76</i>
Conclusión	78
Anexo:	
Publicaciones georgianas sobre las vinculaciones con el País Vasco	80
Bibliografía	87
Índice de imágenes	93

